

Varaždinska županija u Domovinskom ratu

Vincek, Luka

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:081419>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Diplomski rad

Varaždinska županija u Domovinskom ratu

Student: Luka Vincek

Mentor: dr. sc. Darko Dukovski

Rijeka

20. 8. 2017.

SAŽETAK

U stvaranju suvremene i samostalne hrvatske države, te u njezinoj obrani od velikosrpske agresije koja je potom uslijedila, sudjelovali su i stanovnici varaždinskoga kraja. Njihov doprinos konačnoj pobjedi u ovom povijesnom procesu nije bio malen. Cilj ovog istraživanja bio je pokazati višestruku ulogu ovoga kraja u predratnim i naročito u ratnim godinama koje su uslijedile, te je iz tog razloga ovaj rad podijeljen na tri dijela u kojima se detaljno analizira svaki aspekt. U prvome dijelu opisuje se društveno-političko-ekonomska situacija na području četiriju općina koje sačinjavaju današnju Varaždinsku županiju. Posebna se pažnja u ovome dijelu pridaje analizi osvajanja vojnih kompleksa u kojima je stacioniran 32. korpus i naoružanja s kojim je isti raspolagao. Značaj opreme koja je ovdje osvojena pokazat će se ključnim za hrvatsku obranu u momentima kada je zbog međunarodnog embarga na uvoz oružja bilo problematično naoružati branitelje koji su bili spremni stati u obranu svoje domovine. Drugi dio rada posvećen je predstavljanju doprinosa branitelja s područja varaždinskoga kraja u obrani države. Analizira se uloga pojedinih vojnih i policijskih postrojbi u koje su navedeni uključeni, ali isto tako zbog njihove važnosti opisana su i djela istaknutih pojedinaca koji su se svojom hrabrošću posebno istaknuli. Treći dio ovog istraživanja posvećen je poslijeratnom periodu, odnosno stvaranju kulture sjećanja te analizi braniteljskih djelovanja u poraću. Važan dio ovog dijela predstavlja osvrt na poslijeratnu svakodnevicu i probleme s kojima se branitelji susreću, među kojima se posebno ističe znatan broj počinjenih samoubojstava što predstavlja porazan podatak kako za nadležne državne institucije, tako i za lokalnu vlast koja se očito u nedovoljnoj mjeri brine za svoje ratne heroje.

SADRŽAJ

UVOD	3
1. VARAŽDINSKI DANI RATA.....	4
1.1.) Figure se slažu – pretpovijest sukoba i ulazak u krizu.....	4
1.2.) Zauzimanje vojnih objekata i predaja JNA u Varaždinu	15
2. RATNICI IZ VARAŽDINA	29
2.1.)Specijalna jedinica policije PU varaždinske RODA.....	29
2.2.)104. brigada HV-a.....	35
2.3.) 7. gardijska brigada – PUME.....	39
2.4.) Djela istaknutih pojedinaca.....	44
2.4.1.) Prelet za Hrvatsku	44
2.4.2.) Damir Laljek-vukovarski heroj.....	48
3.) KULTURA SJEĆANJA i VETERANI MIRA.....	51
ZAKLJUČAK	54
LITERATURA:.....	55

UVOD

Političko djelovanje u vidu stvaranja demokratskih institucija i pobjeda u Domovinskom rat predstavlja temelje suvremene hrvatske države. Pobjeda koja je u ratu izvojevana označava određenu nultu točku za društvo koje se našlo u mogućnosti da sada samo i s vlastitim snagama izgrađuje bolju budućnost za sebe ali i za svoje potomke.

U stvaranju države sudjelovali su civilni i vojni faktori, kako iz same Hrvatske tako i iz hrvatskog naroda iseljenog diljem svijeta. Svoj obol u ovom povijesnom procesu dali su stanovnici i sjeverne Hrvatske, odnosno grada Varaždina i Varaždinske županije. Upravo zbog činjenice što sam rođen u Varaždinu i što se ovom temom bavi vrlo malo povjesničara s ovog prostora želim ovim radom doprijeti zaštiti povijesnih istina koje se polako gube iz kolektivne svijesti društva u kojem živim. Međutim, cilj ovog rada neće biti samo nekritička interpretacija povijesnih događaja koji su se dogodili u periodu neposredno prije i za vrijeme Domovinskog rata na prostoru moje županije i čitave Hrvatske, već ću se upravo suprotno kritički osvrnuti na čitav niz događaja. Cilj rada biti će dakle pokazati kako je doprinos žitelja Varaždina i Varaždinske županije u stvaranju i obrani Hrvatske države značajan. Kao prvo pokazati ću da je osvajanjem oružja 32.korpusa obrambena snaga Hrvatske značajno pojačana. Kao drugo pokazati ću da su vojne i policijske postrojbe, te istaknuti pojedinci značajno doprinjeli konačnoj pobjedi u ratu. Naposljetku, nastojat ću prikazati kakva je poslijeratna svakodnevica branitelja s ovoga prostora, te ću iznijeti probleme s kojima se isti susreću.

Zbog lakše preglednosti i jasnoće rad će biti podijeljen na nekoliko naslova u kojima će biti opisana ekonomska, demografska, politička i vojna situacija na području Varaždinske županije ali i ostatku Hrvatske u čijoj su obrani sudjelovali branitelji s ovog prostora.

Prilikom istraživanja koristio sam se s više različitih izvora. Prije svega to su pisani povijesni izvori poput različitih monografija i znanstvenih članaka koji su mi poslužili kao temeljni izvor informacija za pisanje ovog rada. Kao pisani povijesni izvor upotrijebio sam i više brojeva tjednika Varaždinske vijesti. Ovdje valja napomenuti kako su brojni filmovi i video zapisi na kojima su intervjuirani borci i zapovjednici postrojba s varaždinskog područja također poslužili u ovom istraživanju. Pronalazak i korištenje ovih izvora nije bilo naročito teško zbog odlične opskrbljenosti Gradske knjižnice Varaždin. Spomenute Varaždinske vijesti raspolažu e-arhivom koja objedinjuje sve izdane brojeve tako da dolazak do informacija s te strane također nije bio problematičan. Najinteresantniji, a mogu reći za mene osobno i

najkorisniji dio istraživačkog rada bilo je intervjuiranje branitelja. Pokazalo se da su to ljudi koji su spremni podijeliti svoju priču s njima potpuno nepoznatom osobom na čemu sam im od srca zahvalan. Međutim, postoje i teme o kojima sam s njima razgovarao ali ipak nisam dobio odobrenje za njihovo uvrštavanje u rad. Tog dogovora, kojeg sam s njima sklopio, ću se i pridržavati.

1. VARAŽDINSKI DANI RATA

1.1.) Figure se slažu – pretpovijest sukoba i ulazak u krizu

Na samome početku potrebno je analizirati društveno-političku i ekonomsku situaciju na području Savezne Republike Hrvatske ali i Varaždina i Varaždinske županije s kraja 80-ih i početka 90-ih godina dvadesetog stoljeća jer procesi takvih razmjera koji se provode na državnom nivou reflektiraju se i na onom lokalnom.

Do raspada SFRJ i posljedično tome stvaranju samostalne Hrvatske države došlo je zbog političke i ekonomske krize s kojom se čelnici komunističke partije nisu uspjeli nositi. Takvo stanje u državi pridonijelo je buđenju nacionalnih pokreta svih naroda koji su u njoj živjeli. Započinje razdoblje velikih nacionalnih okupljanja na tzv. narodnim mitinzima na kojima najistaknutiji i govorno obdareniji političari i kvazipolitičari ističu kako opstojnost njihovog naroda postaje ugroženom. Takva atmosfera ne stvara se samo na području Savezne Republike Srbije gdje do izražaja sve više dolaze misli obojane nacionalnim i osvajačkim karakterom uprizorenim u buđenju Velikosrpske ideje koja je srpski narod stavljala na pijedestal iznad svih ostalih naroda, već i u ostalih naroda koji nemaju izražen takav osvajački karakter već prvenstveno žele samostalne države. Problem za Saveznu republiku Hrvatsku bio je u tome što su dijelovi njezinog teritorija ulazili u koncepciju tzv. Velike Srbije koja bi obuhvaćala prostore naseljene Srbima po potezu Virovitica, Karlovac, Karlobag. U tako novonastaloj situaciji formiraju se nove stranke koje propagiraju demokratska načela koja su isključiva onima koje propagira komunistička partija. Najistaknutije stranke postaju Hrvatska demokratska zajednica, reformirani Savez komunista Hrvatske-Stranka demokratskih promjena, Hrvatska seljačka stranka, Hrvatska socijalno-liberalna stranka te čitav niz drugih stranaka i nezavisnih političara. Ovakvo višestranačje ozakonio je Sabor Savezne Republike Hrvatske koji je 14.2.1990. usvojio amandmane na Ustav te je na taj način otvoreno novo

poglavlje u političkom djelovanju. Politička konfrontacija ovih novih političkih opcija sa starom i tromom partijom uslijedila na prvim izborima u Saveznoj Republici Hrvatskoj održanim u svibnju 1990.godine. Uvjerena u svoj uspjeh reformirana partija doživljava neuspjeh, a HDZ sa osvojenih 205 od 288 zastupničkih mandata postaje najjača politička opcija u državi.¹ Jedan od razloga zbog kojih je HDZ dobio ovoliku većinu, uz naravno sve veće narodno nezadovoljstvo, jest i većinski izborni sustav kojeg su uveli komunisti neznajući da će ih to dovesti do izbornog debakla. Novoizabrana hrvatska vlast na čelu sa HDZ-om čiji je lider bio dr.Franjo Tuđman koji nakon izbora postaje i predsjednikom države postaje u mogućnosti sprovesti planove o stjecanju samostalnosti. Sljedeći korak koji je trebalo učiniti bilo je raspisivanje referenduskog pitanja o odcjepljenju od SFRJ. Referendusko pitanje kojim se odlučivalo o samostalnosti postavljeno je biračima 19.svibnja 1991. Na osnovu rezultata referenduma na kojem se velika većina građana od čak 93,24% izjasnila za samostalnost i suverenost proglašena je neovisnost od SFRJ.

Međutim, veliki problem koji je se nadvio nad idejom nove samostalne hrvatske države bio je srpski narod koji je živio na njenom teritoriju i koji je imao političko pravo konstitutivnog naroda jednako kao i Hrvati. Iz tog razloga, a ponukani i zasašivanjem srpskih vođa o mogućoj genocidnoj politici nove hrvatske vlasti srpski narod se odlučio na otvorenu oružanu pobunu. Pobuna ovog dijela stanovništva najjače je u dijelovima Hrvatske u kojima oni čine većinu ili pak žive u velikom broju. To su područja istočne Slavonije, Like, Banovine, Korduna, Dalmatinskog zaleđa. Centar pobune postaje grad Knin koji je ujedno postaje administrativno i vojno središte Republike Srpske Krajine. Istovremeno s izbijanjem pobune dolazi i do prvih eskalacija nasilja u kojima obje strane broje svoje prve žrtve. Hrvatska strana je pokušavala ovaj problem riješiti na miran način tako da svim narodima zajamči sva građanska i politička prava², no koncepcija prema kojoj Srbi postaju nacionalna manjina i gube status konstitutivnog naroda nikako nije bila prihvatljiva drugoj strani. Uz problem srpskog naroda na hrvatskom teritoriju kao ključan problem javila se i prisutnost JNA koja najprije potiče pobunjenika da bi se kasnije uključila i u otvorenu agresiju.

1991. godine proveden je posljednji popis stanovništva u SFRJ,a u Saveznoj Republici Hrvatskoj živjelo je 4 760 344 stanovnika. U odnosu na popis iz 1981., to je povećanje od 3,5 %. Od tog broja se 77,9 % izjašnjava kao Hrvati, 12,2 % se izjašnjava kao Srbi, 2,2 % kao

¹ Marijan, Davor, *Domovinski rat*, Zagreb: Despot infinitus – Hrvatski institut za povijest, 2016., str.19.

² Isto, str. 24.

Jugoslaveni.³ Ostalih 7,7 % otpada na ostale manjine, no njihova točna zastupljenost nije relevantna u tolikoj mjeri za ovaj rad. Trendove koji se pojavljuju na nacionalnoj razini moguće je pratiti i na lokalnoj varaždinskoj razini.

Prema ustroju iz Savezne Republike Hrvatske koji se razlikovao u određenoj mjeri od današnjeg upravno-administrativnog ustroja, područje današnje županije bilo je podijeljeno u općine. Za potrebe ovoga rada uzet će se u obzir podaci iz općina Varaždin, Ludbreg, Novi Marof, Ivanec. Te općine ujedno predstavljaju i najveće urbane sredine ovoga kraja. Nacionalna homogenost i raspodijeljenost manjina u velikoj mjeri varira od državnog prosjeka na području današnje Varaždinske županije. Ukupan broj stanovnika 1991. godine na području četiri navedene općine iznosio je 186 523. Od tog broja na području općine Varaždin živjelo je 94 020 stanovnika. 94,9 % se izjasnilo kao Hrvati, 1,1 % kao Srbi, a 0,9 % kao Jugoslaveni. Na području općine Ivanec živjelo je 41 488 stanovnika. 97,6 % se izjasnilo kao Hrvati, 0,2 % kao Srbi, a 0,1 % kao Jugoslaveni. Na području općine Novi Marof živjelo je 29 198 stanovnika. 98,2 % se izjasnilo kao Hrvati, 0,2 % kao Srbi, a 0,1 % kao Jugoslaveni. I naposljetku, na području općine Ludbreg živjelo je 21 817 stanovnika. 96,9 % se izjasnilo kao Hrvati, 0,8 % kao Srbi, a 0,5 % kao Jugoslaveni. Također, interesantan je podatak o vjerskoj strukturi na ovom prostoru. Tako na području općine Varaždin kao katolici se od ukupnog broja stanovnika izjasnilo njih 92 %, na području općine Ivanec njih 96,8 %, na području općine Novi Marof 97 %, a na području općine Ludbreg 93 %.⁴ Podaci iščitani iz popisa stanovništva ukazuju na određeni nerazmjer u odnosu na državni prosjek Republike Hrvatske. Vidljivo je da na ovom prostoru u velikoj mjeri obitavaju Hrvati rimokatoličke vjeroispovijesti. Vjerska struktura na ovom prostoru poklapa se u velikoj mjeri sa nacionalnom strukturom. Takva nacionalna homogenost u velikoj je mjeri označavala stanovitu sigurnost za ovaj kraj jer nije postojala bojazan od stvaranja oružanog otpora dijela stanovnika koji nije bio zadovoljan novonastalom situacijom kao što je bio slučaj, primjerice, na području Hrvatske koji je 1991. postao dijelom Republike Srpske Krajine. Unutrašnja opasnost za ovaj kraj nije dakle postojala, no element koji je donosio izvjestan nemir bilo je prisustvo 32. korpusa JNA, koji je svojom snagom predstavljao ozbiljnu prijetnju sigurnosti. Iz tog razloga rješenje ovoga gorućeg problema je s dolaskom jeseni 1991. godine predstavljalo primaran zadatak kako lokalne zajednice, ali isto tako i državne politike u cjelini koja je zbog zabrane uvoza oružja bila primorana naoružati ljudstvo putem krijumčarenja, ali i zauzimanjem

³ Varaždinske vijesti, 1. 8.1991., „Nacionalna slika Hrvatske-Podaci opovrgavaju „samozvane“ demografe“

⁴ Isto.

vojarni koje su se nalazile na njezinu teritoriju. Važnost mirnog zauzimanja vojarni bez prevelike eskalacije sukoba, koja bi potencijalno dovela do neželjenih posljedica kao što je bio slučaj s vojarnom u Bjelovaru gdje je sve naoružanje izgubljeno, tj. uništeno u eksploziji zbog diskutabilnih odluka tamošnjeg zapovjednika postrojbe JNA, time postaje esencijalna zadaća države. Koliku je važnost 32. korpus imao za Hrvatsku, ali i za SFRJ označava i presuda zapovjedniku korpusa generalu Vladimiru Trifunoviću, kojeg su obje strane osudile: jedna za izdaju državnih interesa, a druga za ratne zločine. Ovdje također valja napomenuti kako djelatnici 32.korpusa nisu bili izolirani od zajednice u kojoj su živjeli i radili. Brojni su se časnici ženili sa lokalnim djevojkama, te su na taj način stvarali neraskidive obiteljske i prijateljske veze sa ovdašnjim stanovništvom. Nažalost do točnog broja sklopljenih brakova između časnika JNA i žena s ovog područja nemoguće je doći. Prema neproverjenim podacima koje je iznio pukovnik Ivan Rukljić u Varaždinu je živjelo oko 100 obitelji čiji su supruzi bili u aktivnom sastavu JNA. Mora se svakako pretpostaviti kako kriza koja je uslijedila krajem ljeta i početkom jeseni 1991. značajno utjecala na provođenje odluka ovih časnika. Pokazat će se kasnije kako je hrvatska strana nastojala iskoristiti ovakvu situaciju kako bi ove pripadnike JNA privolila da na miran način predaju oružje i napuste vojarne. Brojni su takav prijedlog i prihvatili.

Nakon provedenih parlamentarnih izbora u svibnju 1990. postaje jasno kako i stanovnici općine Varaždin i cijele županije žele političke promjene te iz tog razlog kao pobjednik izbora izlazi HDZ koji osvaja 52 od ukupno 117 odborničkih mjesta. Znatnu potporu stekli su i brojni neovisni političari, točnije njih 33, koji su se time uključili u politički život. Političke stranke u Varaždinu, predvođene HDZ-om kao najjačom strankom na ovom području, veliku pozornost u ljetnom periodu 1991. godine posvećuju promoviranju važnosti izlaska na referendum 19. 5. kojim će se odlučivati o statusu Hrvatske kao suverene države. Uz HDZ stranka koja se snažno istaknula bila je i Hrvatska narodna stranka koja upravo na ovom području i dan danas ima najjaću potporu. Stranke izdaju zajednički proglas u novinama i ostalim sredstvima javnog priopćavanja u kojem mole građane da izađu na referendum te da daju svoju podršku i potvrdu demokratskom ustroju Republike Hrvatske kako bi se ostvarile često spominjane „vjekovne težnje hrvatskog naroda za svojom samostalnošću“.⁵ Ovakav obrazac se koristio diljem države te ne predstavlja nikakvu posebnu inicijativu lokalnih političara. Zanimljivi su izlaznost na referendum i rezultati koji su na njemu dobiveni. Naime, referendumu je u općini Varaždin pristupilo 92 % upisanih građana u biračke popise te se od

⁵ Varaždinske vijesti, 16.5.1991., „*Glas za svoju domovinu*“

tog broja njih 98 % izjasnilo za suverenu i samostalnu Republiku Hrvatsku.⁶ Ako se pogleda državni postotak izlaznosti, koji je iznosio 83,56 %, te broj onih koji su se odlučili za samostalnost i suverenost, a kojih je bilo 93,24 %, možemo vidjeti da je izlaznost i potvrđan odgovor na referendumsko pitanje viši u odnosu na državni prosjek. Takvom rezultatu svakako je u jednoj mjeri, osim političke propagande, pridonijela i nacionalna homogenost.

Interesantna je i sustavna politika stvaranja ili bolje rečeno buđenja nacionalne osviještenosti putem organiziranja raznih izleta, izložaba i izdavanja publikacija o slavnim hrvatskim ličnostima, te pohodima na dotad zabranjena i nepodobna mjesta poput Bleiburga kao mjesta stradanja hrvatskih vojnika i civila. U ovom potonjem se posebno istaknuo općinski odbor HDZ-a Varaždin koji organizira prijevoz za zainteresirane građane.⁷ Također, nova gradska vlast u Varaždinu iznosi prijedlog o povratku staroga gradskoga grba i zastave, tj. vraćanja dijelova grba koji se nisu koristili u SFRJ.

Važan aspekt koji se mora uzeti u obzir, koji je isto tako uvelike pridonio nezadovoljstvu stanovnika ovoga kraja, jest sustavan pad gospodarske aktivnosti te posljedično tome povećanje broja nezaposlenih. Ako se pogledaju tendencije u gospodarskoj proizvodnji, može se uočiti stanoviti pad u prva dva mjeseca u 1991. u odnosu na 1990. Pad je na području općine Varaždin iznosio 9,7 %, ⁸ ali ako se uzme u obzir prostor cijele Jugoslavije u kojoj je pad proizvodnje iznosio 20 %, a na području Savezne Republike Hrvatske čak 23,4 %, situacija na ovom području ipak nije bila u tolikoj mjeri problematična kao u ostatku države. Međutim, povećanje broja nezaposlenih ipak je veliko. Tako je u siječnju 1991. na području općine Varaždin u industrijskoj proizvodnji zaposleno 42 067 ljudi, a već u veljači broj je pao na 41 469 zaposlenih.⁹ Jasno je da započinje vrijeme straha za vlastito radno mjesto što se pokazalo i opravdanim jer su otkazi uslijedili i u narednim mjesecima, a kasnije se javio i strah od eskalacije ratnog sukoba na ovom području. Zabrinutost za sigurnost se pokazala opravdanom tijekom ljetnih mjeseci kada 32. korpus pokazuje svoju moć odlaskom na bojište u susjednoj Republici Sloveniji.

Probleme za industrijski pad i porast nezaposlenih pokušalo se riješiti uvođenjem novog načina privređivanja. Na sjednici Skupštine općine Varaždin podcrtano je da se socijalistički princip privređivanja pokazao neodrživim i da nije dao zadovoljavajuće rezultate te da je

⁶ Varaždinske vijesti, 23.5.1991., „Odluka: Suverena Hrvatska“

⁷ Varaždinske vijesti, 2.5.1991., „Poziv u Bleiburg“

⁸ Varaždinske vijesti, 2.5.1991., „Proizvodnja-desetinu manje“

⁹ Isto.

pretvorba vlasništva neminovna.¹⁰ Predsjednik Skupštine općine Varaždin mr. Stjepan Adanić rekao je sljedeće: „U našoj općini nastavljaju se poduzetničke inicijative, otvaraju nova privatna poduzeća i obrtničke radionice. Privatna inicijativa trebala bi se iz oblasti trgovine, marketinga, konzultinga preseliti u ulaganje u proizvodnju i novi razvoj.“¹¹ Ovoj inicijativi za privatizaciju priključila se i Varaždinska banka, koja je ponudila 130 milijardi dinara u 1991. godini za kreditiranje privatnih poduzeća i zanatskih radnji. Međutim, problematična je bila kamata koja se nudila uz ove kredite, a iznosila je između 5 i 12 % što se pokazalo neprihvatljivim za veliku većinu onih koji su namjeravali osnovati privatno poduzeće.¹² Gospodarska situacija se nastavila pogoršavati u narednim mjesecima. Uzroke tog gospodarskoj krizi svakako treba tražiti u padu trgovinske razmjene s tada već raspadnutim Sovjetskim Savezom, ali što je još i značajnije, gašenju jedinstvenog jugoslavenskog tržišta. Tome valja pridodati i krizu koja je izbila na Bliskom istoku. Za općinu Varaždin to je u prva četiri mjeseca 1991. značilo pad proizvodnje od 13,3 % u odnosu na isto razdoblje prethodne godine.¹³ Gomilanje robe na skladištima koja nije pronalazila kupca time je od poslodavaca zahtijevalo otpuštanje viška radnika i otvaranje stečajnih postupaka. Samo u prvoj polovini 1991., tj. zaključno s 13. 6., bez posla je na području općine Varaždin ostalo 3666 radnika, što je popriličan broj. Sukladno takvoj gospodarskoj klimi, čak 27 poduzeća je podnijelo zahtjev za stečajni postupak.¹⁴ Od tih 27 poduzeća njih 25 bilo je u državnim rukama, a samo 2 u privatnim. Kao jednoznačan odgovor za rješenje tog problema nuđena je privatizacija. O uspješnosti njezine provedbe dalo bi se podosta debatirati, ali neosporna je činjenica da su najveća poduzeća ovoga kraja (Varteks, Mundus, Vis) prešla u privatne ruke i time doživjela ekonomski krah iz kojeg se ni dandanas nisu uspjela izvući. Utvrđivanju toga tko je od te privatizacije izvukao najviše koristi valja prepustiti nadležnim institucijama, no postoji bojazan da se odgovorni nikad neće naći pred licem pravde. Takav je slučaj, pa i još gori proveden u cijeloj Republici Hrvatskoj, ali i dalje ne postoji dovoljno sluha da se s tim problematičnim razdobljem privatizacije i afera koje su iz nje proizašle izađe na čistac. Masa ljudi koja se našla na ulici krivca u jednu ruku svakako vidi i u državnom uređenju u kojem se nalazi pa tako i postaju ogorčeni svojom situacijom. Izglede za popravak svoga stanja vide u novoj državi i u obećanjima političara o našoj budućoj Hrvatskoj kao zemlji ekonomskog blaženstva. U kolikoj mjeri su se ta obećanja ostvarila ostaje upitno, a sam proces

¹⁰ Varaždinske vijesti, 23. 5. 1991., „Privredna komora regije-S vlastitom ili tuđom kreacijom“

¹¹ Isto.

¹² Varaždinske vijesti, 6. 6.1991., „Varaždinska banka:130 milijuna za 1991.“

¹³ Varaždinske vijesti, 27.6.1991., „Proizvodnja hoda natraške“

¹⁴ Varaždinske vijesti, 13.6.1991., „Stečaj nije likvidacija“

privatizacije koji je uslijedio i dalje ostaje temom prijepora i u današnjoj svakodnevnoj politici. Ti nezaposleni ljudi u jednoj se mjeri svakako angažiraju u prosvjede protiv anacionalne jugoslavenske armije stacionirane na području općine Varaždin, ali isto tako i u oružane postrojbe koje su se uključile u borbu diljem hrvatskih ratišta. Nezahvalno je tvrditi koliki je broj tih nezaposlenih pristupio kojoj postrojbi jer sustavna istraživanja na tu temu ne postoje, ali možemo ovdje pretpostaviti da je izvjestan broj uistinu ušao u određenu postrojbu i kao takav participirao u ratu.

Svojevrsna točka preokreta kada ljudi uistinu postaju svjesni ugroze koja dolazi iz vojarni u gradu Varaždinu i njegovoj široj okolici jest već spomenuta intervencija JNA u Republici Sloveniji 27. 6. 1991. godine, u čijem su provođenju uz ostale postrojbe JNA sudjelovali i dijelovi 32. korpusa. Kao odgovor na ugrozu koja je prijetila Hrvatskoj od JNA predsjednik Republike dr. Franjo Tuđman donio je na temelju članaka 101. i 106. Ustava Republike Hrvatske odluku o osnivanju kriznih štabova te su određene njihove zadaće koje se moraju provoditi u cilju obrane zemlje. Krizni štabovi su organizirani na više razina. Glavnim kriznim štabom postaje Krizni štab Republike Hrvatske, a nakon njega slijede krizni štabovi regija, krizni štabovi općina te krizni štabovi mjesnih zajednica. Ta odluka predsjednika o osnivanju kriznih štabova stupila je na snagu mjesec dana nakon agresije na Republiku Sloveniju, dakle 27. 7. 1991. Za područje današnje Varaždinske županije osnovan je Krizni štab za Varaždinsko-međimursku regiju.¹⁵ Za predsjednika ovoga kriznog štaba imenovan je Branko Čop, a zapovjednikom postaje Ivan Rukljić. Uz to, članovi kriznog štaba bili su Ivan Žitnik, Zvonko Kulaš i Marijan Šemiga. Konačno rješenje problema vojarni jugoslavenske armije na teritoriju Hrvatske, a sukladno tome i vojarni 32. korpusa, doneseno je 8. 8. 1991. kada predsjednik Tuđman izdaje zapovijed o zauzimanju svih vojnih objekata (vojnih skladišta i vojarni) JNA u svrhu zaštite samostalnosti i suverenosti države. Razloge toj odluci treba tražiti u sve većoj ugrozi od agresije i embarga koji je kočio legalno naoružavanje hrvatskih postrojbi koje su čak i oskudijevale u pješačkom naoružanju, a kamoli u onom sofisticiranijem oružju i oruđu. Sama realizacija ovog strateški ključnog plana na početku rata započela je na području općine Varaždin dana 14. 9. kada su zapriječeni svi izlazi iz vojarni, ukinute su komunalne usluge te su vojarne i skladišta stavljeni u potpuno okruženje.¹⁶ Rasplet krize uslijedio je veoma brzo i bez previše štetnih posljedica, kojih je i moglo biti da razum i dobra organiziranost ipak nisu prevladali.

¹⁵ Ivica Hrastović, „Zauzimanje vojarni JNA u Varaždinu i predaja 32. varaždinskog korpusa JNA“, u: Polemos, sv. 9, br. 2, 2006., str. 123.

¹⁶ Isto.

Međutim, na području općine Varaždin već su prije agresije na Sloveniju, a u skladu s odlukom koja je donešena na Izvršnom odboru Središnjice HDZ-a 13.3.1991, organizirani dobrovoljački odredi Narodne zaštite koji su se stavili na raspolaganje obrani samostalnosti i suverenosti Hrvatske koja je potvrđena na referendumu mjesec dana ranije. Zainteresiranost za sudjelovanje u ovim odredima je na području općine Varaždin bila velika te je u registar upisano čak 10 000 ljudi.¹⁷ Većina tih ljudi u početku nije nosila nikakvo oružje a i sustavna politika naoružavanja ovih odreda nije postojala. Međutim, prema članku 2. zakona o obrani Republike Hrvatske iz 1991. ovi odredi čine jedinstvo s oružanim otporom kojeg provode oružane snage. Zaoštavanjem krize mnogi se uključuju u postrojbe ZNG-a u kojima prolaze dodatnu vojnu obuku.

Sama intervencija u Republici Sloveniji, koja je, vidjeli smo, i djelomično pokrenuta i iz varaždinske vojarnje, doživjela je osudu od političkih tijela na čelu sa Skupštinom općine Varaždin, ali isto tako ljudi su fizički – vlastitim tijelima nastojali zapriječiti prolaz vojske i tenkova u Murskom Središću.¹⁸ Na sjednici Skupštine općine Varaždin odbornici su osudili agresiju Jugoslavenske vojske na susjednu državu te su izrazili podršku cijelom slovenskom narodu, a posebno mještanima susjednih slovenskih općina u njihovoj borbi za suverenost. Povijest će pokazati da je ista podrška došla i s druge strane kada je rat zahvatio i ove krajeve. Što se tiče žrtava koje je 32. korpus imao u ratu u Sloveniji, u početku iz komande korpusa nisu dolazili nikakvi podaci. Šturalne podatke javnost je dobila tek u priopćenju koje je došlo direktno iz zapovjedništva 5. vojne oblasti sa središtem u Zagrebu, čiji je sastavni dio bio i 32. mehanizirani korpus. Iz tog izvješća saznajemo da su na teritoriju Slovenije u borbenim djelovanjima smrtno stradala tri časnika i dva vojnika, dok ih je još deset bilo ranjeno.¹⁹ Ratna događanja u Sloveniji potaknula su i proces priprema za slučaj rata u općini Varaždin. Tako se izdaju i dijele letci s naputcima kako se zaštititi te su uz to navedena skloništa u kojima se ljudi mogu skloniti, koja su prethodno obilježena. U funkciju je stavljeno 35 skloništa s ukupnim kapacitetom od 6250 sklonišnih mjesta.²⁰ Uz ove mjere predostrožnosti u Varaždinu se počinju organizirati i mirovni prosvjedi protiv armije smještene u gradu i direktno se vrši pritisak na generala Trifunovića kao odgovornu osobu. U tim mirovnim prosvjedima osim građana sudjeluju, naravno, i političari. Jedan od čelnika HNS-a Radimir Čačić u svom govoru kaže sljedeće: „Jedinstven, organiziran narod je jedina garancija opstanka Hrvatske,

¹⁷ Varaždinske vijesti, 20.6.1991., „Dobrovoljački nenaoružani odredi- Prijavljeno 10000 ljudi“

¹⁸ Varaždinske vijesti, 4.7.1991., Vlado Premuž „Dogodilo se: rat“

¹⁹ Varaždinske vijesti, 11.7.1991., „Stanje u varaždinskim vojarnama: Zatišje“

²⁰ Varaždinske vijesti, 1.8.1991., „Varaždin pripremljen za obranu“

ali ujedno i jedina šansa u borbi protiv sve izraženijih velikosrpskih težnji.²¹ Isto tako u govoru se zalaže i za povlačenje postrojbi JNA iz vojarni. Ovo inzistiranje na jedinstvenosti i odlučnosti u zajedničkoj borbi pokazat će se ključnim elementom u događajima koji su slijedili.

Sama situacija u gradu Varaždinu nije eskalirala po povratku 32. korpusa iz Slovenije. O relativnom smirivanju situacije govori i činjenica da su ispred komande garnizona JNA u Varaždinu uklonjena mitraljeska gnijezda, a sami vojnici više ne patroliraju u pancirnim košuljama.²² Tome pridonosi i činjenica da zbog okončanja sukoba u Sloveniji ovaj kraj gubi strateški položaj koji je ranije imao. Stanovnici ovoga kraja pozvani su da ne ometaju povlačenje 32. korpusa iz Slovenije kako druga strana to ne bi interpretirala kao provokaciju, te da u tome ne nađe povoda za intervenciju. Gradonačelnik Varaždina Stjepan Adanić čak i razgovara s generalom Trifunovićem, koji kaže da njegove jedinice jugoslavenske armije ne stoje iza četničkog terorizma i ne podržavaju ga te je tim putem izrazio spremnost na suradnju s legalnim vlastima.²³ Je li to bio samo blef i kupovanje vremena s Trifunovićeve strane, teško je procijeniti, ali svakako je barem u ovom periodu pokazivao određenu spremnost za suradnju. S druge strane, gradonačelnik Adanić je rekao da hrvatska strana neće napadati vojarnu, ali ako se pokaže potreba, neće se ustručavati obraniti. Takva pat-pozicija traje do sredine devetog mjeseca 1991. godine kada dolazi do konačnog raspleta ove krize.

U tom prijelaznom razdoblju krize hrvatska strana poduzima određene mjere zaštite i priprema se za buduća djelovanja. Grad, a posebice znamenitija gradska mjesta, zaštićuju se vrećama punjenim pijeskom kako bi se osigurali od mogućih djelovanja topništva, a ljudstvo se organizira i priprema za obrambena i napadna djelovanja. Najveći problem s kojim se susreću organizatori obrane jest nedostatak naoružanja. Još 1990. godine jedinicama teritorijalne obrane JNA je oduzela oružje i spremila ga na sigurno čuvanje u svoja skladišta. Na upite kako i gdje je uskladišteno to oružje komanda korpusa odbija odgovoriti opravdavajući se svojom neovlaštenošću da ga pokaže.²⁴ Sasvim je bilo jasno da branitelji na to oružje više ne mogu računati. Jedini koji su s hrvatske strane u gradu bili naoružani bili su pripadnici MUP-a te štab teritorijalne obrane. Nenaoružani dio obrane činili su odredi narodne zaštite, civilna zaštita i Crveni križ. Istovremeno u Vinici, mjestu nedaleko od Varaždina,

²¹ Varaždinske vijesti, 18.7.1991., „*Mirni prosvjed Hrvatske narodne stranke: Jedinstven narod-garancija opstanka*“

²² Varaždinske vijesti, 26.7.1991., „*Odjeci oružanih sukoba u varaždinskom kraju: Bez incidenata, ali ...*“

²³ Varaždinske vijesti, 1.8.1991., „*Oaza mira u ratnom plamenu*“

²⁴ Varaždinske vijesti, 1.8.1991., „*Gdje je oružje?*“

djeluje i nastavni centar zbora narodne garde za obučavanje mladih gardista. Ovim nastavnim centrom u Vinici zapovijedaju Stanko Henčić i Emil Crnčec – obojica bivši časnici u činu kapetana iz JNA.²⁵ Važno je ovdje napomenuti da Zbor narodne garde nije bio pod zapovijedanjem Kriznog štaba, već se direktno nalazio pod zapovjedništvom Ministarstva obrane.

Međutim, ni 32. korpus JNA ne miruje te i oni poduzimaju mjere predostrožnosti. Vojska u vojarnama u Optujskoj i Križanićevoj ne izlazi više u grad, a ratna tehnika se ukopava i priprema za djelovanje (ukopavanje tenkova i topova). Također, postavljaju se minska polja oko skladišta oružja, zbog njihove strateške važnosti za hrvatsku stranu te se pojačavaju naoružane straže. No isto tako očevici tvrde da vojnici uživaju u lijepom vremenu te da slobodno vrijeme provode na suncu.²⁶ Početkom kolovoza iznad varaždinskog aerodroma viđeni su borbeni avioni Jugoslavenskog ratnog zrakoplovstva. Među njima zabilježeni su MIG-ovi 21, Super Galeb i Jastreb. Uzroke njihova nadlijetanja možemo tražiti u činjenici što su se prethodnih dana na varaždinski aerodrom spustili avioni Osječkog poljoprivrednog kombinata (njih 8) koji su služili u borbenim djelovanjima u istočnoj Slavoniji premda to nisu bili zrakoplovi namijenjeni za borbene akcije, a na ovom relativno sigurnom području pronašli su sklonište.²⁷ Međutim, ni ovdje nisu bili potpuno sigurni, jer će po napadu na sportski aerodrom Varaždin koji je uslijedio 15. 9. jedan od tih aviona biti uništen dok će ih nekoliko biti manje ili više oštećeno zajedno uz pripadajuću opremu i hangar u kojem su bili smješteni.²⁸ No, ti avioni više ni nisu mogli ispunjavati svoju funkciju, jer suprotstavljeni borbenim avionima Jugoslavenskog ratnog zrakoplovstva nisu predstavljali nikakvu prijetnju, štoviše ljudski životi stavljali bi se u nepotrebn rizik pogibije. Ovdje možemo napomenuti i prelet pilota kapetana Danijela Borovića, koji je svojim MIG-om 21 4. 4. 1992. preletio u hrvatski zračni prostor te je tim činom Hrvatskom ratnom zrakoplovstvu stavio na raspolaganje prvi pravi borbeni zrakoplov spreman za ispunjenje traženih zadaća. O Borovićevu preletu će se još govoriti u posebnoj poglavlju koje će biti posvećeno toj temi.

U ovom periodu na državnom nivou provodi se zasjedanje Sabora na kojem se donosi niz odluka važnih za budući razvoj događaja. Naime, odnosi sa Srbijom su zamrznuti, a dijelovi JNA koji su ostali na teritoriju sada suverene i nezavisne Republike Hrvatske smatraju se

²⁵ Varaždinske vijesti, 15.8.1991., Vlado Premuž „Vojska novog kova“

²⁶ Varaždinske vijesti, 29.8.1991., „Komanda garnizona Varaždin: Priopćenje za javnost“

²⁷ Varaždinske vijesti, 8.8.1991., Vlado Premuž „Vojna provokacija na varaždinskom nebu: Avioni kontrolirali Aerodrom“

²⁸ Fotomonografija-*Varaždinski dani rata*, Varaždin: NIŠP Varaždin, 1991., str. 5.

okupacijskom silom i kao takve moraju se povući u vojarnje te se kasnije povući s teritorija države u kojoj borave jer oni nisu vojska ove države.²⁹

Iz komande 32. korpusa dolazi priopćenje za javnost u kojem se građanima Varaždina i okolice poručuje da im od jedinica JNA ne prijete nikakva opasnost te da ne nasjedaju na provokacije koje plasiraju političari, a naročito tjednik Varaždinske vijesti. Dalje, tvrde da oni u Varaždinu nikoga ne mrze, nikoga ne ugrožavaju te da nikoga neće napasti, ali su isto tako spremni da na svaki napad odgovore adekvatnim mjerama.³⁰ Kakve su te adekvatne mjere pokazat će se u rujnu kada iz područja koje kontrolira korpus prema policijskim, ali što je i značajnije, i prema civilnim objektima koji nemaju nikakav vojni ili strateški značaj lete projektili i metci od kojih čak dvoje nevinih ljudi stradava. Početkom rujna teritorijalna obrana grada Varaždina u suradnji sa Zborom narodne garde ustvrđuje da su u potpunosti spremni za obranu grada. Na svim strateški važnim mjestima u gradu poput prilaza samome gradu i vojarnama osigurani su barikadama, ježevima i minama te pojačanim naoružanim stražama teritorijalne obrane i policije. Uz to, poduzeće MIV u svojim postrojenjima gradi dva oklopna transportera domaće konstrukcije koji su dana 13. 9. predani Policijskoj upravi Varaždin na korištenje³¹ te su kao takvi braniteljima pružili svojevrsnu dodatnu moralnu podršku iako njihova efektivna učinkovitost protiv brojnih tenkova smještenih u vojarni nije bila nikakva. Zaštitu su, naime, pružali samo od puščane vatre. Kroz cijelo ovo razdoblje od ljeta pa do rujna pripadnici svih postrojba narodne zaštite provode niz vježbi kako bi uvježbali i usavršili svoju borbenu vještinu. Istovremeno traju pregovori Kriznoga štaba općine Varaždin sa zapovjedništvom Korpusa. Čedomil Cesarec je u ime Kriznoga štaba prisustvovao na sastanku s generalom Trifunovićem. Utvrđeno je da je zapovjedništvo Korpusa izvršilo sve zahtjeve koji su se pred njih postavili, dakle povukli su vojsku u vojarnje, a kućama su pušteni oni vojnici kojima je u prethodnom vremenu zbog rata u Sloveniji produženo služenje vojnoga roka.³² Ovo kompleksno stanje, međutim, u narednim danima rujna eskaliralo je do usijanja te se konačan rasplet tek trebao dogoditi.

Dana 14. 9. vojarnama su isključene voda i struja te je izvršena potpuna blokada svih vojarni i ostalih vojnih objekata JNA prema zapovijedi predsjednika Tuđmana³³, a kao povod takvom

²⁹ Varaždinske vijesti, 8.8.1991., „*Mir se, zasad, održava ...*“

³⁰ Varaždinske vijesti, 29.8.1991., „*Komanda garnizona Varaždin: Priopćenje za javnost*“

³¹ Varaždinske vijesti, 5.9.1991., Vlado Premuž „*Ruža Hrvatska čuva gardiste*“

³² Varaždinske vijesti, 12.9.1991., „*Uspostavljen dijalog*“

³³ Ivica Hrastović, n. dj., str. 123.

postupku opravdanje se našlo u djelima JNA u Hrvatskoj.³⁴ Istog dana zapovjedništvo 32. korpusa poslalo je upozorenje Kriznom štabu općine Varaždin da ako žele sačuvati Varaždin i njegove stanovnike od nepotrebnih stradanja, neka obustave blokadu i uključe vodu i dtruju koje su isključili. Koliko je ozbiljno ovo upozorenje upućeno Kriznom štabu pokazalo se već isti dan kada su iz smjera vojarne 15. maj ispaljena dva zrna iz topa kalibra 20 mm u nepoznatom pravcu kao svojevrsni znak ozbiljnosti u svojim nakanama. Sljedećeg dana 15. 9. zapovjedništvo Korpusa izdaje zapovijed da se pripadnici pripremaju na uništavanje manjih vojnih objekata ako se oni ne uspiju obraniti, a snajperistima je odobreno eliminiranje „vođa demonstranata i huškača“ koji su se nalazili u blizini vojnih objekata i onih koji se pokušaju približiti tim objektima s ciljem njihova osvajanja.³⁵ Isti dan otvorena je i topovska paljba po vojnim i civilnim ciljevima u kojima tog istog dana pogiba i prva civilna žrtva Adela Crnković, dok su još dva civila ranjena. Korpus nije uspio zadržati svoju homogenost čemu svjedoči i podatak o 93 mlada ročnika i nekolicini časnika koji su spas pronašli u bijegu iz vojarni.

Figure su se tako posložile te se time zatvara razdoblje ove pat-pozicije i otvara se novo koje je trajalo između 15. i 22. 9. 1991. i koje je rezultiralo konačnim rješenjem. Ovo novo razdoblje koje traje, kao što vidimo, svega tjedan dana, izrazito je bitno kako za ovaj kraj, tako i Hrvatsku u cjelini zbog naoružanja koje je ovdje osvojeno. Međutim, ono nema službenog naziva u historiografiji, ali ćemo ga u ovome radu nazvati Varaždinski dani rata prema istoimenoj fotomonografiji izdanoj već 1991. godine po okončanju ovog sukoba i prema spomenici koju su nakon sukoba dobili branitelji.

1.2.) Zauzimanje vojnih objekata i predaja JNA u Varaždinu

Kako bi se stekao dojam o važnosti osvojene opreme, valja najprije predstaviti snagu JNA na ovome području te steći uvid u silnu vojnu moć kojoj su se lokalni branitelji suprotstavili. U Varaždinu je dakle bio stacioniran 32. mehanizirani korpus kopnene vojske JNA, koji je bio sastavni dio V. vojne oblasti sa središtem u Zagrebu. Područje na kojem je djelovao ovaj korpus prostiralo se po cijelom području sjeverozapadne Hrvatske pa i šire, a radi preglednosti navest ću samo neke od značajnijih općina poput općine Varaždin, Čakovec,

³⁴ Varaždinske vijesti, 19.9.1991., „Nema odstupanja“

³⁵ Ivica Hrastović, n. dj., str. 126.

Koprivnica, Virovitica, Daruvar, Kutina, Bjelovar, Krapina, pa i djelomično i sam grad Zagreb. Primarna zadaća ovoga korpusa bila je zaštita državne granice prema Mađarskoj.³⁶ 32. korpus bio je sastavljen od oklopno-mehaniziranih, motoriziranih, artiljerijsko-topničkih, protuoklopno-artiljerijskih, inženjerijskih i drugih postrojbi.³⁷ Uz samo zapovjedništvo korpusa, koje se nalazilo u gradu Varaždinu, kojim je zapovijedao već prethodno spomenuti general-major Vladimir Trifunović, u gradu su se nalazile i vojarne Kalnički partizani, Jalkovečke žrtve i 15. maj. Isto tako, na području općine Varaždin nalazila su se i vojna skladišta od kojih je jedno od najznačajnijih skladište streljiva i minsko-eksplozivnih sredstava Varaždinbreg, a od posebnog je značaja za korpus bilo i skladište Barutana, koje se nalazilo kod Bjelovara.³⁸ Prema mišljenju vojnih analitičara, 32. korpus je prema svojoj snazi bio jedan od najjačih korpusa JNA. Važnost zauzimanja ratne opreme kojom je raspolagao time dodatno dobiva na vrijednosti, a neskromno je i tvrditi da je ono zadalo temelje suvremenoj hrvatskoj vojsci, koja je osvojenom opremom krenula u obranu kriznih područja i dodatno pojačala obranu od sve veće velikosrpske opasnosti potpomognute snagom oružja JNA. Obrambena moć hrvatskih branitelja time je znatno ojačana, a samim time porastao je i borbeni moral kod ljudi koji u ratna vremena nije smio oslabjeti.

Ovako opremljenim jedinicama JNA suprotstavili su se slabije naoružani, ali zato mnogobrojniji i, što je još važnije, motiviraniji pripadnici ZNG-a i policije. Prema podacima koje iznosi Hrastović u svojem članku, u odrede narodne zaštite uključeno je 4000 građana, a od tog broja njih između 1000 i 2000 je naoružano kratkim oružjem i poluautomatskim puškama. Također, određeni broj ljudi i dobrovoljaca uključen je u sustav motrenja i obavješćivanja, dok je 20 članova Streljačkog saveza općine Varaždin uključeno u formiranje snajperske jedinice.³⁹ Drugačije podatke o broju branitelja dobivamo iz izvještaja pukovnika Želimira Škareca, koji navodi sljedeće: obranu grada činilo je 280 pripadnika ZNG-a, 100 pripadnika Policijske uprave Varaždin, 300 pripadnika Narodne zaštite te više stotina građana angažiranih na različitim zadacima.⁴⁰ Prema ovim relevantnim podacima, izgleda da je u najbolju ruku u obrani grada sudjelovalo oko 1000 branitelja (1053), koji su se suprotstavili otprilike jednakome broju pripadnika JNA (1040).⁴¹ Ovdje se mora i dodati to da je broj ljudstva kojim je zapovjedništvo korpusa raspolagalo padao zbog bježanja ročnika i časnika,

³⁶ Ivica Hrastović, n. dj., str. 121.

³⁷ Ivica Hrastović, n. dj., str. 122.

³⁸ Isto.

³⁹ Ivica Hrastović, n. dj., str. 124.

⁴⁰ Ivica Hrastović, n. dj., str. 125.

⁴¹ Fotomonografija-*Varaždinski dani rata*, Varaždin: NIŠP Varaždin, 1991., str. 11.

ali isto tako i nemogućnosti popune snaga pričuvnicima. Međutim, znatna nadmoć po pitanju naoružanja bila je na strani protivnika. Kao zoran primjer nadmoći koja je bila na strani JNA zanimljivi su ovi podaci o broju opreme kojom ona raspolaže: 74 tenka T-55, 76 oklopnih vozila, 55 topova i 26 minobacača raznih kalibara te 10 višecijevnih raketnih bacača.⁴² I običnom laiku koji ne razumije destruktivnu moć ovog oružja, i sama njegova količina može u određenoj mjeri stvoriti respekt, pa i strah. Braniteljima je kronično nedostajalo protuoklopnog i protuzrakoplovnog naoružanja što se posebno vidjelo prilikom bombardiranja sportskog aerodroma u Varaždinu kada se nije moglo adekvatno odgovoriti na protivničku vatru. Srećom, nedostatak protuoklopnog naoružanja nije došao do izražaja jer u borbe nisu bili uključeni brojni tenkovi kojima je zapovjedništvo korpusa raspolagalo. Uz određeni broj pješačkog naoružanja branitelji su raspolagali i sa 6 minobacača kalibra 120 mm, 9 minobacača kalibra 82 mm, 2 minobacača 60 mm, 2 Polo 9K11, 6 lansera S-2M, 2 protuavionska mitraljeza 12,7 mm te 60 različitih vozila u koja se ubrajaju i dva prethodno navedena oklopnjaka domaće izrade.⁴³

Ovdje je bitno napomenuti kako je između Kriznoga štaba općine Varaždin i zapovjedništva 32. korpusa postojala komunikacija tijekom cijelog ovog perioda. S hrvatske strane je postojala inicijativa da se provedu pregovori iz već prethodno navedenih razloga, od kojih se ponajviše želi sačuvati ratna oprema te su se sukladno tome slali pozivi zapovjedništvu Korpusa za mirnu predaju. Krizni štab je prilikom toga posebno isticao i garantirao da se prilikom predaje nikome ništa neće dogoditi te da će svima biti osiguran transport iz vojarni prema granici sa Srbijom. Kasnije se i pokazalo kako je hrvatska strana ispunila svoja obećanja. Međutim, neka konstruktivna komunikacija kojom bi se pokušalo iznaći neko mirnodopsko rješenje nije dolazila s neprijateljske strane, već su to pretežno pozivi na predaju i ultimatumima, kojima se morala zbog pogoršanja situacije pridružiti i hrvatska strana. Tome u prilog ide i svojevršno mobiliziranje supruga časnika JNA koji su svoju dužnost obavljali u vojarnama, u svrhu poziva svojim muževima na predaju i izbjegavanje nepotrebnog krvoprolića.⁴⁴ Ne ulazim ovdje u analizu, zbog nedostatka informacija, je li taj potez dobiven uz određenu prisilu ili su se supruge dobrovoljno javile i u suradnji s Kriznim štabom općine Varaždin organizirale kako bi spasile svoje voljene od moguće pogibije. Drugi scenarij izgleda mi točnije.

⁴² Fotomonografija-*Varaždinski dani rata*, Varaždin: NIŠP Varaždin, 1991., str. 11.

⁴³ Ivica Hrastović, n. dj., str. 126.

⁴⁴ Varaždinske vijesti, 19.9.1991., „*Kronologija ratnih događaja u Varaždinu i okolici*“

Kao što sam već u jednom navratu i spomenuo, unutar samog zapovjedništva korpusa i časničkoga kadra nije postojalo potpuno jedinstvo i predanost istome cilju. Na nižoj časničkoj razini zabilježeni su čak i pokušaji bijega pojedinih časnika iz vojarne vjerojatno zbog straha od eskalacije nasilja i bojazni za vlastiti život ili život bližnjih. Navest ću događaj koji se dogodio 16. 9., dakle u periodu tzv. rata za vojarne, u vojarni Kalnički partizani kada je časnik JNA u večernjim satima oko 22.35 želio prebjeći na hrvatsku stranu, ali su ga njegovi nadređeni nemilosrdno ubili i ostavili da visi na ogradi preko koje se uspinjao, vjerojatno kao primjer ostalima da ne pokušavaju isto jer će ih zadesiti ista sudbina kao ovog nesretnika.⁴⁵ Očigledna zbunjenost i nerazumijevanje situacije kod novaka koji su služili u JNA vidjela se već i za ratnih događanja u Sloveniji. Slikovita je izjava vojnika Bahrudina Kaletovića, koji je vojni rok služio u Karlovcu i čija je izjava s ratišta ušla u povijesne anale. On je rekao sljedeće: „Oni bi kao da se odcjepljuju, a mi im kao ne damo.“⁴⁶ Možda dio ove izjave zvuči kao igrokaz i dokaz zbunjenosti, ali nedvojbeno je da se iz ostatka izjave može iščitati strah i želja za sigurnim povratkom kući. Sasvim je izvjesno da su se s istim osjećajima i problemima susretali i vojnici i novaci iz 32. korpusa. I kod višeg časničkoga kadra postoje neslaganja, odnosno bolje je reći tvrdi ili blaži stavovi po pitanju nekih odluka. Tako je, primjerice, pukovnik Berislav Popov, inače zapovjednik 32. mehanizirane A brigade smještene u vojarni Kalnički partizani, bio jedan od najradikalnijih zagovaratelja proboja iz vojarne i bombardiranja grada ako mu se ne dozvoli slobodan izlazak iz vojarne s čitavim ljudstvom i svim naoružanjem.⁴⁷ Krizni štab odlučuje kako mora poduzeti sve što je u njihovoj moći kako bi se osvojilo oružje koje je prijeko potrebno za obranu Hrvatske, a da se pritom ne dovedu u opasnost životi njihovih sugrađana. Dodatni razlozi zauzimanja vojarni, osim ovdje spomenutog prijeko potrebnog naoružanja, jesu sljedeći: zaštita grada Varaždina kao privrednog, političkog i kulturnog centra ovog dijela Hrvatske, stvaranje slobodnog operativnog područja kao baze za buduća borbena djelovanja, onemogućavanje spajanja mehanizirane brigade iz Varaždina s jedinicama JNA stacioniranim u Koprivnici i Bjelovaru koje bi eventualno mogle ojačati i ohrabriti četnički pokret na Bilogori⁴⁸ što je očito bio jedan od ciljeva pukovnika Popova.

⁴⁵ Varaždinske vijesti, 19.9.1991., „Kronologija ratnih događaja u Varaždinu i okolici“

⁴⁶ BLIC online, 27.6.2016., Marko Tašković, „Pre 25 godina nastao je čuveni snimak koji opisuje besmisao rata: Oni su se otcijepili, ali on nas još spaja“

⁴⁷ Ivica Hrastović, n. dj., str. 126.

⁴⁸ Ivica Hrastović, n. dj., str. 123.

Kako se situacija sve više zaoštravala i pogoršavala, zapovijedanje obranom grada preuzeo je u vremenskom razdoblju od 17. do 22. 9. zapovjednik 104. brigade ZNG-a Ivan Rukljić.⁴⁹ Upravo je ova brigada, inače ustrojena na papiru već 7. 5. 1991.⁵⁰, odigrala veoma važnu ulogu u organiziranju i provođenju obrane grada te zauzimanja vojnih objekata JNA, ali je isto tako nastavila svoj ratni put i nakon ovdje uspješno provedenih operacija o kojima će se još u ovome radu i govoriti. Naravno, u svim operacijama vezanim za obranu i zauzimanje vojnih objekata u gradu 104. brigada ZNG-a djeluje u koordinaciji s policijskim snagama.

U narednom tekstu prezentirat ću ukratko kronologiju i najznačajnije događaje koji su uslijedili u vremenskom periodu tzv. Varaždinskih dana rata, tj. razdoblja od 15. do 22. 9. 1991. Već spomenuti eksces od 14. 9. kada su ispaljena dva zrna iz minobacača, koji je JNA opravdavala kao slučajan događaj i nepažnju vojnika,⁵¹ predstavljao je uvertiru u dane koji su uslijedili. 15. 9. u 15.30 sati uslijedio je napad na sportski aerodrom u Varaždinu, koji su bombardirali zrakoplovi JNA i tom je prilikom potpuno uništen jedan zrakoplov Poljoprivrednog zrakoplovstva iz Osijeka koji je ovdje bio sklonjen. Također, počinjena je znatna šteta na ostalim zrakoplovima i pripadajućoj opremi te hangarima. U 16.50 sati otpočeo je i prvi oružani sukob, odnosno izmjena puščane vatre između hrvatske obrane i vojske koja je bila smještena u zapovjedništvu korpusa u Milčetićevoj ulici. Na hrvatskoj strani prilikom ovog sukoba nije bilo ni poginulih ni ranjenih. No, ključni napad JNA tog istog dana uslijedio je u 17.35 sati kada je otvorena minobacačka vatra iz vojarne Kalnički partizani i zapovjedništva korpusa na zgradu Policijske uprave.⁵² No, meta nije bila samo zgrada Policijske uprave, nego i civilni ciljevi. Prilikom tog napada ispaljeno je ukupno 45 mina kalibra 82 i 120 mm.⁵³ U tom napadu smrtno je stradala i već spomenuta Adela Crnković iz Zagreba koja se igrom sudbine našla na krivome mjestu u krivo vrijeme. Bilo je to za Varaždin i Varaždince prvo, no nažalost ne i posljednje iskustvo rata. Sasvim je sigurno da je u tom trenutku među stanovnicima vladala neugoda i strah od budućih događaja. Također, paralelno s napadom na zgradu policije granatirana je i trafostanica u Nedeljancu, a prilikom napada na nju ranjen je djelatnik Zdravko Benković kome je zbog posljedica ranjavanja amputirana noga. Tijekom predvečerja i noći gradom su odzvanjali snajperski hici od kojih je ranjen i jedan civil koji se nije pridržavao naputaka te je neoprezno promatrao što se događa vani. Sljedećeg dana borbena djelovanja nisu bila tolikog intenziteta. Krizni štab i

⁴⁹ Ivica Hrastović, n. dj., str. 127.

⁵⁰ Marijan Varović, „104. Brigada HV-a - Pet godina na braniku domovine“, VTV, 2006., 02:07.

⁵¹ Fotomonografija-*Varaždinski dani rata*, Varaždin: NIŠP Varaždin, 1991., str. 4.

⁵² Fotomonografija-*Varaždinski dani rata*, Varaždin: NIŠP Varaždin, 1991., str. 6.

⁵³ Varaždinske vijesti, 19.9.1991., „Kronologija ratnih događaja u Varaždinu i okolici“

dalje poziva na predaju te se u poslijepodnevnim satima pred zapovjedništvo korpusa upućuju supruge časnika s njihovom djecom kako bi privoljele supruge na predaju.⁵⁴ Međutim, željenih rezultata nije bilo. Tog dana zabilježen je i značajan prijem vojnika koji su pobjegli (njih 63), a o teškoj situaciji koja je vladala u vojarni Kalnički partizani svjedoči i događaj od 16. 9. kada su iz iste vojarne spas u bijegu uspjela pronaći 42 vojnika i časnika.⁵⁵ Istog dana u kasnim večernjim satima začuo se i jedan rafal. Kasnije se utvrdilo da je u istom rafalu ubijen vojnik u pokušaju bijega, što je očito bila poruka pukovnika Popova svojim vojnicima o načinu na koji će se tretirati svi budući neposlusi. 17. 9. ponovno je pokrenut minobacački napad na grad, odnosno na postrojbe policije i zbora narodne garde u kojima nije bilo stradalih. Kasnije tog dana oglašena je i zračna uzbuna zbog mogućeg zračnog napada na grad jer se u zračnom prostoru između Zagreba i Varaždina nalazilo čak šest borbenih zrakoplova. Uzbuna se pokazala opravdanom jer je zračni napad ponovno izvršen na aerodrom u Varaždinu. Značajan uspjeh hrvatskih snaga toga dana bilo je zauzimanje vojnog objekta Centra veze koji se nalazio na vrhu planine Ivanščice te se tom prilikom predalo 40 vojnika i časnika.⁵⁶ Zapovjedništvo korpusa time je dodatno pogođeno, a odmazda je uslijedila iz vojarne Kalnički partizani kada se svim raspoloživim sredstvima pucalo po obiteljskim kućama koje su se nalazile u neposrednoj blizini ovog vojnog objekta. Istog tog 17. 9. u 19.30 započeo je i sukob hrvatskih snaga sa snagama iz vojarne Jalkovečke žrtve. Glavninu hrvatskih snaga sačinjavalo je 120 pripadnika policije. Od tog broja njih 70 bilo je iz Policijske uprave Varaždin, dok je ostalih 50 policajaca iz Policijskih uprava Ivanec i Novi Marof.⁵⁷ Valja napomenuti da je dio ovih policijskih snaga koji je opkolio vojarnu Jalkovečke žrtve već bio na terenu i imao određenog iskustva iz svojih prethodnih akcija. To je bila jedinica specijalne policije Rode koje postoje već od ožujka 1991. godine, a s terena u Ogulinu vraćaju se u noći s 13. na 14. 9.⁵⁸ Ivica Minđek, koji je bio pomoćnik zapovjednika ove postrojbe, prisjeća se kako su vijesti o stanju iz Varaždina čuli na zadatku u Ogulinu te je odlučeno da će se vratiti kući radi pružanja pomoći svojim sugrađanima. Uz policijske snage, obranu je sačinjavao veći broj pripadnika ZNG-a. Ove hrvatske snage preko razglasa pozivale su na predaju, a zauzvrat su dobili negativan odgovor te je na njih otvorena vatra. Hrvatska strana također uzvraća paljbu te se glavnina snaga iz ove vojarne povukla u glavnu zgradu iz koje su nastavili pružati odlučni otpor. Do konačnog obračuna s vojarnom Jalkovečke žrtve

⁵⁴ Varaždinske vijesti, 19. 9.1991., „Kronologija ratnih događaja u Varaždinu i okolici“

⁵⁵ Ivica Hrastović, n. dj., str. 128.

⁵⁶ Fotomonografija-*Varaždinski dani rata*, Varaždin: NIŠP Varaždin, 1991., str. 9.

⁵⁷ Fotomonografija-*Varaždinski dani rata*, Varaždin: NIŠP Varaždin, 1991., str. 11.

⁵⁸ Vlado Premuž, Marijan Varović, „Rode visoko lete“, VTV, 2015., 10:04

doći će sljedeći dan. 17. 9. predala se vojarna 15. maj u Varaždinu. Predaja ove vojarne protekla je znatno mirnije i takoreći bez ispaljenog metka predalo se 9 časnika i 31 vojnik.⁵⁹ Njihova malobrojnost i nemogućnost dolaska pomoći iz ostalih vojarni zbog okruženja u kojem su se našli svakako su pospjeli brzinu predaje ovog vojnog objekta, a naoružanje koje je zarobljeno prilikom predaje dodatno je učvrstilo obranu grada i samim time pokazalo borcima kako se konačan rasplet bliži. 18. 9. nastavljeno je s granatiranjem grada i sporadičnom vatrom iz pješačkog naoružanja. Prilikom ovih napada pogođena je i Gradska vijećnica kao evidentan primjer odmazde i ogorčenosti zapovjedništva 32. korpusa zbog situacije u kojoj se nalazio. U poslijepodnevnim satima uslijedio je napad hrvatskih snaga na vojarnu Jalkovečke žrtve s konačnim ciljem njezina zauzimanja. Prije same akcije uočena je veća grupa nenaoružanih vojnika koji bježe i žele se predati hrvatskim snagama. Na njih je otvorena vatra, ali ne s hrvatske strane, nego od strane časnika JNA.⁶⁰ Isti obrazac postupanja od strane vlastitog časničkoga kadra, a ponajprije zbog nemogućnosti održavanja discipline, primjenjivao se, kao što vidimo, u svim vojarnama JNA u gradu. U sukobima prilikom zauzimanja ove vojarne, koji su trajali do 19. 9., ranjeno je nekoliko pripadnika hrvatskih snaga, a nažalost poginuo je i jedan pripadnik 104. brigade ZNG-a Ivica Sever. Na suprotnoj strani ranjeno je nekoliko vojnika, a poginuo je i zamjenik zapovjednika kapetan prve klase Todor Gocev.⁶¹ Po zauzimanju vojarne hrvatskim snagama predalo se 4 časnika i 196 vojnika.⁶² Direktni doprinos zauzimanju vojarne Jalkovečke žrtve dali su i varaždinski radioamateri koji su uspjeli uhvatiti frekvenciju časnika u vojarni Kalnički partizani i tom su prilikom, naravno, u suradnji s Kriznim štabom, uspjeli navesti minobacačku vatru na vojarnu Jalkovečke žrtve. Zapovjednik vojarne Jalkovečke žrtve potpukovnik Vladimir Davidović iz tog je razloga pogrešno zaključio da hrvatske snage raspolažu minobacačima kalibra 120 mm te mu je to bio jedan od razloga za predaju vojarne.⁶³ 19. 9. na snagu je stupilo primirje na osnovi potpisanog sporazuma između Tuđmana, Caringtona i Miloševića. Ovog primirja pridržavale su se obje strane. Mora se na ovome mjestu napomenuti kako je već 18. 9. uspostavljena telefonska veza sa zapovjednikom 32. korpusa general-majorom Vladimirom Trifunovićem⁶⁴ što je otvorilo bolju mogućnost vođenja pregovora. Rezultati pregovora počeli su se pokazivati uspješnima već 20. 9. kada se bez borbe predaje vojno skladište na Varaždinbregu. Uspješnosti rezultata ovih pregovora svakako su pridonijele akcije prethodnih

⁵⁹ Fotomonografija-*Varaždinski dani rata*, Varaždin: NIŠP Varaždin, 1991., str. 14.

⁶⁰ Vlado Premuž, Marijan Varović, „*Rode visoko lete*“, VTV, 2015., 11:10

⁶¹ Fotomonografija-*Varaždinski dani rata*, Varaždin: NIŠP Varaždin, 1991., str. 21.

⁶² Ivica Hrastović, n. dj., str. 129.

⁶³ Ivica Hrastović, n. dj., str. 130.

⁶⁴ Fotomonografija-*Varaždinski dani rata*, Varaždin: NIŠP Varaždin, 1991., str. 22.

dana kada su zauzete dvije vojarne korpusa te je na taj način značajno umanjena vojna moć generala Trifunovića u čijim je rukama sada ostala samo još jedna vojarna i zgrada zapovjedništva korpusa. Vojna moć korpusa time još nije bila ni izbliza obuzdana. Glavnina snaga još je uvijek bila u rukama nepredvidivog zapovjednika vojarne Kalnički partizani pukovnika Berislava Popova. Primirje koje je stupilo na snagu prethodni dan povremeno se kršilo, ali to nije u većoj mjeri naštetilo pregovorima. Tome svjedoči i odluka Kriznog štaba Republike Hrvatske koji je donio odluku o prekidu obustavljanja opskrbe vojarni Jugoslavenske armije strujom i vodom⁶⁵, čime se svakako željela pokazati volja za suradnjom i mirnim privođenjem sukoba kraju. No, to nije značilo da je došlo vrijeme za opuštanje; štoviše, u tim momentima trebalo je ostati najprisebnijim jer neprijatelj koji se nalazi u bezizlaznoj situaciji često puta je i najopasniji. Tome svjedoči i snimljena poruka pukovnika Popova upućena 21. 9. zapovjednom kadru vojarne Kalnički partizani u kojoj kaže da je potrebno uništiti svu opremu („dići je u zrak“) koja se ne može spasiti, a ne da se predaje kao drugdje.⁶⁶ Popov inzistira na pružanju žestokog otpora do samoga kraja. Međutim, već istoga dana u 17.18 sati predsjednik Kriznog štaba općine Varaždin Čedomil Cesarec odlazi na razgovor s pukovnikom Popovom s ciljem usuglašavanja uvjeta predaje pukovnika Popova i vojarne Kalnički partizani. Popov je iznio prijedlog u kojem se predlagalo da dva predstavnika kriznog štaba budu taoci u vojarni, kao određena mjera sigurnosti u provedbi same predaje, dok će dva predstavnika vojske doći kao taoci u općinski krizni štab kao osiguranje da se hrvatskim taocima ništa neće dogoditi. Odlazak na pregovore ponovljen je u 20.30 sati kada u zapovjedništvo 32. korpusa na razgovor s general-majorom Vladimirom Trifunovićem odlazi delegacija u sastavu: Čedomil Cesarec, Mirko Ramušćak, Milan Lacković i Radimir Čačić.⁶⁷ Trifunoviću su izneseni sljedeći zahtjevi:

1. obustava nadlijetanja grada svih zrakoplova JNA
2. hitan premještaj pukovnika Popova iz Hrvatske zbog njegovih mogućih nekontroliranih postupaka
3. potpisivanje obveze da ni u slučaju mogućeg vojnog sukoba JNA neće napadati civilne objekte, nego samo položaje hrvatskih oružanih snaga.⁶⁸

Hrvatska se delegacija pritom obvezala da neće napasti položaje JNA čak ni u slučaju izravne naredbe iz Zagreba, bez da prije izda upozorenje i dâ rok za napuštanje vojnih objekata.

⁶⁵ Fotomonografija-*Varaždinski dani rata*, Varaždin: NIŠP Varaždin, 1991., str. 29.

⁶⁶ Fotomonografija-*Varaždinski dani rata*, Varaždin: NIŠP Varaždin, 1991., str. 33.

⁶⁷ Fotomonografija-*Varaždinski dani rata*, Varaždin: NIŠP Varaždin, 1991., str. 35.

⁶⁸ Isto.

Sastanak završava time što Trifunović tvrdi da ne može utjecati na postupke zrakoplovstva što je bio prvi od zahtjeva hrvatske delegacije. Što se tiče smjene pukovnika Popova, Trifunović se također ogradio od svoje odgovornosti te je tvrdio kako je to u nadležnosti generala Veljka Kadijevića. Podrobnije sagledavanje ovog drugog zahtjeva potvrđuje nam već prethodno predstavljenu tezu kako ni u samom zapovjedništvu 32. korpusa nije postojalo jedinstvo, već štoviše očiti razdor između mišljenja i, posljedično, vođenja daljnjih operacija. To također potvrđuje kako Trifunović, zapravo, nije ni imao potpunu vlast u svojim rukama, već mu je očiti kamen spoticanja u zapovjednoj liniji bio pukovnik Popov. Oko trećeg zahtjeva nije bilo komentara. Po povratku delegacije u prostorije kriznog štaba odlučeno je da se s idućim danom, dakle 22. 9., krene u akciju kojom bi se zauzela posljednja uporišta 32. korpusa u gradu. Napad je trebao krenuti u 06.00 sati, a zapovjedništvo korpusa trebalo je zaprimiti ultimatum u 05.00 sati s rokom do 05.45 kada su se trebali izjasniti o tome prihvaćaju li predaju. Tijekom noći 21. 9. dodatno su razrađeni planovi borbenih djelovanja za idući dan, a evidentirana su i 22 vojnika koja su pobjegla iz vojarnje Kalnički partizani⁶⁹, što svjedoči o stresnosti situacije u kojoj su se oni nalazili. Prema planu, ujutro u 05.00 sati general-majoru Vladimiru Trifunoviću putem telefonske veze pročitano je ultimatum u kojem se zahtijeva organizirano napuštanje vojarnje od strane jedinica JNA, a hrvatska će strana pritom garantirati siguran i neometan povratak kućama svim časnicima i vojnicima. Isto tako, časnicima je garantirano i zadržavanje dosadašnjih prava i materijalno zbrinjavanje.⁷⁰ Jasno je naznačeno da će u suprotnom započeti opći napad na vojarnu te da nakon toga više neće biti pregovora. Trifunović po primitku ove obavijesti, i razgovora sa suprugom, odlučuje započeti dijalog i nastaviti pregovore s hrvatskom stranom. U zapovjedništvo korpusa na pregovore u 05.35 sati ponovno odlaze Cesarec i Čačić. O kompleksnosti razvoja situacije na pregovorima koji su vođeni svjedoče informacije o tome kako se dio časnika još uvijek nije želio predati, zatim u razgovor je ušao element određivanja eventualnog pravca povlačenja jedinica JNA iz Varaždina, a konačno je sve to utjecalo i na disciplinu unutar hrvatskih redova koji su zauzeli borbene položaje oko vojarnje te se kod njih počela javljati nervoza zbog manjka informacija s pregovaračkog stola. Kasnije će se pokazati da su pravi razlozi odugovlačenja s Trifunovićeve strane bili u cilju dobivanja na vremenu jer je upravo 22. 9. u 12.00 sati trebao stupiti na snagu dogovor Tuđman – Kadijević prema kojemu bi vojska ostala u vojarnama i nastupilo bi primirje te bi se na taj način produžila kriza.

⁶⁹ Varaždinske vijesti, 24.9.1991., „Kronologija ratnih događanja u Varaždinu i okolici“

⁷⁰ Fotomonografija-*Varaždinski dani rata*, Varaždin: NIŠP Varaždin, 1991., str. 37.

Cesarec i Čačić vraćaju se u prostorije kriznog štaba u 08.20 sati radi dodatnih konzultacija s predstavnicima hrvatske vlade. Tako u 08.23 sati dolazi poruka predsjednika Vlade Republike Hrvatske dr. Franje Gregurića u kojoj se kaže da se časnici i vojska JNA imaju prebaciti autobusima u Novi Sad uz zajamčene mjere sigurnosti.⁷¹ Cesarec i Čačić vraćaju se u komandu korpusa s ovim novim informacijama te kažu kako od ovog ne smiju odstupati jer će u protivnom svi stradati ako se pregovori odulje. Tada je s Trifunovićem postignut dogovor i jedino što je ostalo bilo je otići u vojarnu Kalnički partizani i uvjeriti pukovnika Popova da se pridržava ovog dogovora. Međutim, Trifunović je ponovno pokušao dobiti na vremenu, upravo iz već navedenih razloga zbog kojih bi se došlo u pat-poziciju u kojoj bi vojarna ostala u rukama JNA, pa ovog puta šalje poruku Popovu od kojeg zahtijeva da maksimalno oduži pregovore i predaju.⁷² Ovog problema s vremenom bio je svjestan predsjednik Tuđman koji je poručio gradonačelniku Varaždina Stjepanu Adaniću sljedeće: „Pazite, da vas ne prevare. Ako ne uspije mirno, kako pregovarate, upotrijebite sva sredstva. Rješenje se ne može odgađati!“⁷³ Bila je to, dakle, igra živaca u kojoj je najbitnije bilo ostati hladan, ali isto tako i pravovremeno reagirati kako bi se postigao željeni uspjeh. Ovog vremenskog ograničenja bili su svjesni i hrvatski pregovarači Cesarec i Čačić koji su Trifunoviću jasno dali do znanja da je krajnji rok za predaju u 11.00 sati jer će u suprotnom otpočeti opći napad na vojarnu Kalnički partizani i zapovjedništvo korpusa. Trifunovićev otpor i odugovlačenje su konačno slomljeni i Cesarec u 10.30 sati javlja u krizni štab kako je potrebno pred vojarnu dopremiti deset autobusa sa spremnim vozačima, a pred zapovjedništvo korpusa dva autobusa. Konačno u 11.30 sati vojnici koji su ostali u vojarni (njih 450) presvukli su se u civilnu odjeću i zajedno sa svojim časnicima ukrcali su se u pripremljene autobuse.⁷⁴ Kolona je bez zadržavanja krenula iz grada, a zajedno s njima bili su i Cesarec i Čačić koji su bili garancija da će se transfer odviti bez sigurnosnih incidenata. Konačno, kolona od dvanaest autobusa stiže na granicu sa Srbijom u područje oko Šida u 20.40 sati te je prelaze pješice zbog neorganiziranosti srbijanske strane koja nije uspjela osigurati prijevoz za svoje ljudstvo. Time završava ova ratna epizoda za grad Varaždin i okolicu, ali strahote rata još će pogoditi njegove stanovnike koji će svoj obol ukupnoj pobjedi dati na svim ratištima.

Po završetku sukoba nažalost zbrajale su se žrtve s obje strane koje na svu sreću ipak nisu bile velike, ali posebno žalosti činjenica o pogibiji troje civila te brojnim ranjenicima. S hrvatske

⁷¹ Fotomonografija-*Varaždinski dani rata*, Varaždin: NIŠP Varaždin, 1991., str. 41.

⁷² Fotomonografija-*Varaždinski dani rata*, Varaždin: NIŠP Varaždin, 1991., str. 43.

⁷³ Isto.

⁷⁴ Varaždinske vijesti, 24.9.1991., Vlado Premuž „*Varaždin je dobio svoju veliku bitku: Sati dugog čekanja*“

strane od civila je poginula Adela Crnković u samom gradu Varaždinu i to od minobacačkog projektila, dok su na Varaždinbregu od eksplozije eksplozivne naprave poginuli Ljudevit Kolarić i Stjepan Sokol.⁷⁵ U sukobima oko vojarni, tj. oko vojarnje Jalkovečke žrtve poginuo je i jedan pripadnik 104. brigade ZNG-a Ivan Sever.⁷⁶ Sa suprotne strane poginula su dvojica časnika: Mladen Čedomil u vojarni Kalnički partizani i Todor Gocev, u vojarni Jalkovečke žrtve. Uz to, broj teže ili lakše ranjenih pripadnika JNA bio je 11.⁷⁷ Valja posebno istaknuti činjenicu kako su ovu pobjedu izvojevali u prvom redu Varaždinci s vrlo malo pomoći izvana te se iz tog razloga mogu smatrati ponosnima na svoj ratni podvig. Pomalo smiješan, a u jednu ruku i žalostan primjer nesolidarnosti s domaćim braniteljima je i nepojavljivanje grupe Kobra kojoj je na čelu bio bojnik Ivan Grbavac na dodijeljenim im položajima. Ta je grupa predstavljena kao udarna grupa za osvajanje vojarnje Kalnički partizani, a njihova posebna zadaća bila je eliminacija pukovnika Berislava Popova.⁷⁸ O iluzornim idejama ove grupe svjedoči i njihov plan operacije kojim bi se vojarnu napalo s četiri tenka koja nisu ni imali, već bi ih prethodno trebalo zarobiti.⁷⁹ Međutim, sasvim je nerealno za očekivati da je neka veća vanjska pomoć mogla i doći jer je zbog sve veće opasnosti od velikosrpske agresije ponajviše na istoku Slavonije, u Lici, na području samoprovane Republike Srpske Krajine te na jugu Hrvatske bilo potrebno uključiti sva raspoloživa sredstva i ljudstvo kako bi se zaustavilo neprijateljsko nadiranje.

Po predaji svih vojarni i 32. korpusa Hrvatska vojska je došla u posjed sljedećeg naoružanja: 74 tenka tipa T-55, 10 tenkova za druge namjene (amfibijski tenkovi, tenkovi za izvlačenje), 48 oklopnih transportera tipa OT BVP M-80, 18 borbenih oklopnih vozila s pripadajućim protuzračnim topovima, 6 topova tipa *Gvozдика*, 6 VBR-a tipa *Plamen*, 4 VBR-a tipa *Oganj*, 18 top haubica kalibra 155 mm, 12 top haubica kalibra 152 mm.⁸⁰ Uz to, zarobljeno je i 180 topova kalibra manjeg od 100 mm, više minobacača kalibra 60 – 120 mm te 25 000 komada pješačkog naoružanja. Također, u zarobljenu opremu valja pridodati i 250 raznovrsnih tipova vozila i inženjerskih strojeva te stotine tisuća tona streljiva raznoga kalibra i eksploziva. Sve u svemu, vrijednost zarobljene opreme kretala se između 500 i 600 milijuna američkih dolara. Značaj ove zarobljene opreme bio je nemjerljiv za ovaj kraj, ali što je i sudbonosnije, i za cijelu Hrvatsku kojoj je ova oprema bila od presudne važnosti za konsolidiranje obrane na

⁷⁵ Varaždinske vijesti, 24.9.1991., „Podaci o žrtvama u Varaždinu“

⁷⁶ Marijan Varović, „104. Brigada HV-a - Pet godina na braniku domovine“, VTV, 2006., 11:30

⁷⁷ Fotomonografija-*Varaždinski dani rata*, Varaždin: NIŠP Varaždin, 1991., str. 21.

⁷⁸ Fotomonografija-*Varaždinski dani rata*, Varaždin: NIŠP Varaždin, 1991., str. 28.

⁷⁹ Isto.

⁸⁰ Ivica Hrastović, n. dj., str. 131.

kriznim točkama. O neizmjernej važnosti ove pobjede svjedoči i podatak prema kojem je vojna moć hrvatske vojske time porasla čak za sedam puta.⁸¹ General zbora HV-a Anton Tus tada je tvrdio kako je osvajanje opreme 32. korpusa predstavljalo sudbonosan trenutak za sudbinu Hrvatske 1991. jer je pomoću ovog oružja u narednih deset dana formirano novih 14 brigada, dok je postojećem broju od 21 brigade dano prijeko potrebno naoružanje.⁸² Najveći mogući rezultat postignut je uz minimalne gubitke. Isto tako pomoćnik ministra obrane Stjepan Adanić istaknuo je da je ova pobjeda omogućila prekretnicu u ratu.⁸³ Međutim, zbog određene neorganiziranosti, a i nesporazuma oko nadležnosti prilikom zapljene oružja i streljiva dolazilo je do diskutabilnih situacija. Jedan takav primjer jest skladište oružja na Varaždinbregu iz kojeg su uz jedinice Narodne zaštite oružje raznosile i civilne osobe.⁸⁴ O konačnom broju otuđenog oružja od strane civila i njegovoj sudbini ne može se sa sigurnošću govoriti jer podataka nema, ali postoje određene indicije kako su pojedinci na njegovoj prodaji i zaradili. Iz kojih pak razloga oni nisu procesuirani, ostaje upitno, no svojevrsna politička zaštita zasigurno je u ovoj priči odigrala značajnu ulogu u zataškavanju ovoga kriminala. Tek 9. 10. 1991., znači više od dva tjedna po zauzimanju vojarni, Glavni stožer HV-a donosi odluku i izdaje zapovijed prema kojoj je sva zaplijenjena oprema JNA postala vlasništvom HV-a i time joj je stavljena na raspolaganje.

Kao što sam ranije naveo, slučaj general-majora Vladimira Trifunovića postao je zanimljiv nakon njegove predaje i odlaska u Srbiju zajedno s njegovim jedinicama. Njega je srpsko sudstvo osudilo kao izdajicu te je tako i tretiran narednih 25 godina, odnosno do trenutka svoje smrti. Sasvim je jasno da tim činom njegova vojna karijera završava. To je također dokaz u kolikoj je mjeri 32. korpus kojim je Trifunović zapovijedao bio važan za provedbu velikosrpskih planova. Njegovi vlastiti zemljaci i političari predaju mu nikako nisu mogli oprostiti. Iz tog razloga ni ne čudi što je navedeni svoje posljednje dane proživio u bijedi koja svakako ne priliči visokom časniku. Osuda se prvenstveno temeljila na neizvršenju naredbi koje su mu bile zadane. Jedna poprilično zastrašujuća naredba koja se morala sprovesti, uz bombardiranje grada koje je djelomično i sprovedeno, bila je i miniranje brane na akumulacijskom jezeru u blizini Varaždina⁸⁵ čime bi i sam grad pretrpio znatnu ekonomsku štetu, a moguće je da bi i broj civilnih žrtava bio znatno veći. Trifunovića je također osudilo i hrvatsko sudstvo zbog kaznenog djela ratnog zločina. Najveći teret koji mu se stavlja na leđa

⁸¹ Marijan Varović, „104. Brigada HV-a - Pet godina na braniku domovine“, VTV, 2006., 13:46

⁸² Marijan Varović, „104. Brigada HV-a - Pet godina na braniku domovine“, VTV, 2006., 15:20

⁸³ Ivica Hrastović, n. dj., str. 131.

⁸⁴ Ivica Hrastović, n. dj., str. 132.

⁸⁵ Javna tribina (Documenta), 22.2.2017.

jest upravo bombardiranje civilnih ciljeva koje je odobreno naredbom koju je potpisao 15. 9., koje teško da je imalo neki vojni značaj osim eventualnog zastrašivanja stanovništva koje bi prema toj logici trebalo odustati od svojih zahtjeva. Sasvim suprotno, ovaj pokušaj demoraliziranja ljudi nije urodio željenim efektom po zapovjedništvo JNA, već je odlučnost branitelja time dodatno porasla. Također, Trifunoviću se na teret stavlja odugovlačenje s predajom i posljedično tome izlaganje pogibiji dodatnog broja civila i branitelja.

Od završetka rata pa do današnjih dana organiziraju se druženja branitelja i izložbe slika i videomaterijala iz tog vremena te možemo govoriti o stvaranju kulture sjećanja. No, s druge strane može se reći da je u kolektivnoj svijesti Varaždinaca sjećanje na rujanske dane rata polako izbljedjelo. Pogotovo o ovim događajima malo znaju djeca i školarci koji u dovoljnoj mjeri o ovim povijesno važnim danima za grad nisu informirani. Tek se nekoliko godina provodi projekt u koji su uključeni stvarni akteri događaja koji odlaze u škole te svoja svjedočanstva prenose mladoj publici.

Međutim, do pred nekoliko mjeseci ove godine nije provedena neka debata na kojoj bi razgovarali ljudi različitog mišljenja. Upravo se na inicijativu Documenta u veljači 2017. u Varaždinu organizirala javna tribina na kojoj su sudjelovali visoki politički dužnosnici i intelektualci iz Hrvatske, ali što je za proučavatelja povijesti interesantnije, i iz Srbije, te naravno i sudionici događaja, odnosno branitelji koji su branili grad. Jedino žalosti što na tribini nije bilo nikoga iz Kriznoga štaba općine Varaždin. Provela se žustra debata između branitelja i gostiju iz Srbije što i ne čudi jer su mišljenja podvojena u vezi uloge generala Trifunovića. Međutim, ipak moramo uzeti u obzir kako imenovani general ipak nije upotrijebio svu silu (premda zbog nedostatka dokaza ne možemo utvrditi razloge zbog kojih to čini) koja mu je bila na raspolaganju, a mogao je premda mu je homogenost njegova kadra postajala upitnom. U neku ruku razum s obje strane u 1991. ipak je nadvladao zlo i eskalaciju nasilja. Također, interesantan je podatak da je s general-majorom Vladimirom Trifunovićem u kontaktu sve do njegove smrti ostao umirovljeni brigadir HV-a Slavko Cerjavec⁸⁶, koji ga je i posjetio u nekoliko navrata, te je tvrdio kako je Trifunović s obzirom na situaciju u kojoj se našao postupao kao moralan čovjek.

Sudbina zauzetih vojnih objekata na području općine Varaždin bila je sljedeća. One su poslužile kao mjesta u kojima se organiziraju, obučavaju i stacioniraju vojne postrojbe. Sama vojarna Kalnički partizani je preimenovana u vojarnu „Ivan Drašković“, koja je postala

⁸⁶ Javna tribina (Documenta), 22.2.2017.

sjedištem 7. gardijske brigade Puma. Toj svrsi poslužila je do 2003. godine kada se Pume rastrojavaju, a vojarna se zapušta i postaje svojevrsno ruglo grada. Dio zgrada vojarnje i danas je ipak u uporabi, a služi kao muzej i mjesto okupljanja veterana s ovog područja. Godine 2017. je iz Ministarstva obrane došla naredba o povratku Puma pa će se ovaj prostor dodatno iskoristiti. Što se tiče druge vojarnje po veličini u gradu Varaždinu, Jalkovečke žrtve, ona je izgubila značaj za HV i njezini objekti su obnovljeni i prenamijenjeni u obrazovne svrhe. Naime, to su postali objekti u kojima je Sveučilište Sjever pronašlo svoje prostorije i u kojima provodi predavanja i ostale sveučilišne aktivnosti, što svakako veseli i predstavlja zalog za bolju budućnost ovoga kraja.

Naposljetku valja reći kako su se stanovnici ovoga kraja uključili u humani proces zbrinjavanja izbjeglica iz ratom zahvaćenih područja Hrvatske. Broj ljudi koji su zbog pogoršanja situacije, naročito u istočnoj Slavoniji, počeli pristizati već u ljetnim mjesecima 1991. popeo se do prosinca iste godine na 3200 prognanika.⁸⁷ Nakon zauzimanja prostora kojim se služio 32. korpus i prestanka opasnosti koju je on predstavljao za sigurnost ovoga kraja, priljev izbjeglica je povećan. U zbrinjavanje ovoliko velikog broja ljudi uključili su se i obični građani koji su zbog nedostatka stambenog prostora u vidu hotela i stanova prihvatili prognanike i pod svoj krov te tom gestom pokazali svoje suosjećanje s tragedijom koja je snašla ove nesretne ljude.

⁸⁷ Fotomonografija-*Varaždinski dani rata*, Varaždin: NIŠP Varaždin, 1991., str. 1.

2. RATNICI IZ VARAŽDINA

Paralelno s opisanim događanjima na varaždinskom području te po njihovu okončanju, stanovnici s ovoga područja ne miruju, već se uključuju u obranu napadnutih hrvatskih krajeva. Njihov doprinos obrani države nije bio malen te će se iz tog razloga u narednom tekstu opisati doprinos najznačajnijih postrojba vojske i policije u konačnoj pobjedi u Domovinske ratu. Također, u obrani države svojom hrabrošću naročito su se istaknuli i izuzetni pojedinci, pa iz tog razloga zavređuju poseban osvrt.

2.1.) Specijalna jedinica policije PU varaždinske RODA

Specijalna jedinica policije PU varaždinske RODA utemeljena je kao jedna od jedinica za posebne namjene MUP-a Republike Hrvatske 18. 3. 1991. u Čakovcu.⁸⁸ Najbolji uvjeti smještaja i rada predstavljaju i razlog zbog čega je odabran upravo Čakovec kao stalna baza u tom periodu. Mora se napomenuti kako je Čakovec odabran i zbog toga što se ipak nije nalazio u neposrednoj blizini udarnih snaga 32. korpusa, koji je bio smješten u Varaždinu. Kako bi se ova postrojba, za koju su odabrani psihofizički najpripremljeniji policajci te oni s određenim iskustvom iz intervencija protiv pobunjenog srpskog stanovništva, dovela u potpunu borbenu spremnost, započelo se već 1. 4. s ozbiljnom obukom. U tom vremenu za zapovjednika je imenovan Danko Bunić. Kako je obuka uspješno provedena, a situacija na terenu diljem Hrvatske postajala sve zaoštrenijom, Rode su 26. 6. poslana na prostor Banije kako bi osigurale tamošnje civilno stanovništvo od nasrtaja srpskih paravojskih postrojbi.⁸⁹ Time započinje i ratni put ove policijske postrojbe, a dotadašnji policajci postaju ratnici u punom značenju te riječi. S područja Banije povlače se zajedno s civilima koje su branili 14. 7. zbog snažnog napada JNA i paravojskih postrojbi prilikom kojeg je uništena policijska ispostava u kojoj su boravili. Prva žrtva koju je pretrpjela ova postrojba uslijedila je 30. 7. u Kozibrodu kada je u zračnom napadu stradao Josip Martan. Početkom kolovoza postrojba se probija prema Slunju da bi se naposljetku smjestila na području Ogulina gdje učvršćuju linije obrane prema naseljima Tržić i Plaški, koja su bila snažna neprijateljska uporišta. Na tim položajima dočekuju i Varaždinske dane rata te se, po riječima zamjenika zapovjednika Ivice

⁸⁸ Fotomonografija-„Dvadeset proljeća roda“, Varaždin: TIVA, 2011., str. 25.

⁸⁹ Vlado Premuž, Marijan Varović, „Rode visoko lete“, VTV, 2015., 07:40

Minđeka, na vlastitu inicijativu žele vratiti u rodni grad i sudjelovati u obrani grada od agresije koja je bila na pomolu. Upravo to i čine te po okončanju uspješno provedenih akcija 22. 9. u Varaždinu kreću na sljedeće zadatke. Sljedeće krizno područje na koje odlaze je grad Karlovac koji se nalazi na izrazito značajnom strateškom položaju jer je upravo na ovom području Hrvatska najjuža te je postojala ozbiljna bojazan od toga da se obrana rascijepi na dva dijela. Zauzimanje vojarni u samom gradu Karlovcu zbog toga je predstavljalo glavni zadatak u kojem su sudjelovale i Rode jer je bilo potrebno osigurati se od neprijateljske vatre iz samoga grada. 8. 10. dolaze u Karlovac sa zadaćom zauzimanja vojnih objekata kako bi se došlo do prijeko potrebnog oružja. Pred sam napad na vojarnu Petrova gora došla je zapovijed da se ona pokuša zauzeti mirnim putem pomoću pregovora kako bi se izbjeglo moguće uništenje oružja. Od ovog potonjeg postojala je opravdana bojazan jer se za takvim ekscesnim postupkom ponio zapovjednik vojnog skladišta Barutana u blizini Bjelovara major Milan Tepić, koji je ovo skladište dignuo u zrak i pritom usmrtio 11 ljudi iz vlastite postrojbe. Za provedbu pregovora u Karlovcu zadužen je tadašnji zapovjednik Rode Goran Mihalić te je isposlovao uvjete koji su se pokazali dobrima za obje strane. Međutim, Mihalić zbog nedostatka potpore od zapovjednika obrane Karlovca nije mogao ispuniti zahtjeve JNA te se ona po potpisivanju haškog sporazuma seli u vojarnu na Mekušju te odatle nastavlja borbena djelovanja.⁹⁰ Po završenim djelovanjima na području grada Karlovca Rode se 22. 10. vraćaju u bazu te započinju s pripremama za akciju probijanja obruča oko grada Vukovara koja će se ujedno pokazati najtragičnijom i najkontroverznijom jer je u njoj živote izgubilo četvero pripadnika, a jedan se još uvijek vodi kao nestao. Teže ili lakše ranjeno bilo je još 28 pripadnika ove postrojbe.⁹¹

Proboj neprijateljskog obruča oko Vukovara nije bilo moguće provesti a da se prije toga ne zauzmu ključna naselja u njegovoj neposrednoj blizini. Jedno do tih strateški važnih naselja bilo je i selo Karađićevo. Po prethodnim izviđanjima neprijateljskih položaja utvrđeno je kako neprijateljske snage ne raspolažu s dovoljno ljudstva i opreme kako bi zaustavile hrvatski napad. Naime, prema izvještajima koji su dobiveni dan prije napada, utvrđeno je kako su u selu stacionirana 2 tenka i 20 vojnika.⁹² Međutim, na dan napada 9. 11. pokazalo se kako je neprijatelj raspolagao s 10 tenkova od kojih su 4 bila najsuvremenijeg tipa m-84 i mnogobrojnim ljudstvom. S druge strane, Rode su bile opremljene lakim pješačkim naoružanjem te protutenkovskim oružjem i oklopnim vozilima. Uz to, razina morala pred sam

⁹⁰ Fotomonografija-„*Dvadeset proljeća roda*“, Varaždin: TIVA, 2011., str. 69.

⁹¹ Fotomonografija-„*Dvadeset proljeća roda*“, Varaždin: TIVA, 2011., str. 71.

⁹² Vlado Premuž, Marijan Varović, „*Rode visoko lete*“, VTV, 2015., 15:09

napad bila je izrazito visoka jer je plan napada bio temeljito i dobro organiziran te usklađen prema informacijama koje su dobivene s terena. Napad je krenuo u ranojutarnjim satima, a da nešto ne ide po planu pokazalo se već s izostankom topničke podrške s naše strane. Valja i napomenuti kako zapovjedništvo Rode nije bilo pravovremeno obaviješteno o tome kako je neprijatelj ojačao svoje snage u noći pred napad. Još je tragičnija činjenica kako postoji indicija da je neprijatelj bio upoznat s točnim planom napada jer je upravo najjači otpor bio na onim mjestima u naselju koja su označena kao mjesta upada. Također, neprijateljska minobacačka vatra bila je usmjerena točno na položaje na kojima su bile Rode tako da i ova činjenica dodatno potkrepljuje tezu o mogućnosti izdaje.⁹³ Usprkos iznenađenju koje ih je dočekalo na terenu, Rode ipak nastavljaju borbu i osvajaju pola naselja Karađićevo, ali zbog svoje malobrojnosti i izostanka podrške od ostalih hrvatskih snaga koje su bile stacionirane u blizini bivaju nažalost primorane na povlačenje. Tog dana jedinica je pretrpjela najveće gubitke u ljudstvu tijekom čitavog Domovinskog rata. Poginuli su Zvonko Kardoš, Branko Kos, Željko Pongrac i Mladen Kasun, a Vlado Štampar se još uvijek vodi kao nestao.⁹⁴ 28 pripadnika bilo je ranjeno. O šoku i nevjerici koji su uslijedili po završetku akcije svjedoče i riječi zapovjednika Gorana Mihalića koji je osjećao tugu, jad i ljutnju jer su Rode išle pomoći našim braniteljima u Vukovaru, a kad su se oni našli u gotovo bezizlaznoj situaciji, njima nitko nije pritekao u pomoć. Mihalića je također zaprepastila i nesentimentalnost tamošnjih Slavonsaca prema žrtvama Rode koji su govorili kako su „gazili i po više mrtvih“.⁹⁵ Po završetku rata komemoriraju se ove žrtve varaždinskih policajaca, ali nažalost ne čini se ništa kako bi se moguće izdajnike, ako dolaze s hrvatske strane, dovelo pred lice pravde. Tako izgleda da hrvatska vlast ne poduzima dovoljne mjere kako bi se ova kontroverza konačno razjasnila.

Po potpisivanju Sarajevskog sporazuma iz 2. 1. 1992. i uvođenja UNPA zona Rode se vraćaju u bazu i izvršavaju policijske zadaće na svom području, ali i diljem zemlje. Nova ratna djelovanja započela su u proljeće 1992. kada Rode odlaze na područje Papuka. Zadaće koje odrađuju na ovom području prvenstveno su izviđačkoga karaktera, a cilj im je osigurati oslobođeno lokalno stanovništvo od mogućih neprijateljskih upada te mu na taj način omogućiti vođenje nekog normalnog života. Uvjeti u kojima Rode djeluju na Papuku nisu bili nimalo blagi. Naime, zbog nedostatka hrane u pojedinim momentima boravka na terenu bili

⁹³ Vlado Premuž, Marijan Varović, „Rode visoko lete“, VTV, 2015., 45:13

⁹⁴ Varaždinske vijesti, 14.11.1991., Vlado Premuž „Šest varaždinskih junaka“

⁹⁵ Vlado Premuž, Marijan Varović, „Rode visoko lete“, VTV, 2015., 1:03:47

su prisiljeni konzumirati meso zmija i puževa.⁹⁶ U akcijama na Papuku smrtno je stradao Miro Koščak, a još je šest pripadnika ranjeno prilikom naleta na protutenkovsku minu koja se nalazila na šumskome putu.⁹⁷

Nakon uspješno odrađenih akcija na Papuku Rode u jesen 1992. odlaze u Dubrovnik. Tamo obavljaju isključivo policijske zadaće poput kontrole vozila i osiguranja prilaza gradu. Taj boravak u Dubrovniku predstavljao je određeni odmor i pripremu za sudjelovanje u operacijama Gusar, Medački džep, Bljesak i Oluja, operacijama koje su se pokazale ključnima za konačnu pobjedu u ratu te u kojima su Rode dale velik doprinos. Zbog ograničenja koja nameće ovaj rad neće se u detalje razrađivati svaka od ovih akcija, već će se samo prezentirati najbitnije informacije kako bi čitatelji mogli prepoznati i samu nit vodilju ovoga rada, tj. ulogu i doprinos Varaždinske županije i njezinih stanovnika u obrani domovine.

Po zapovijedi Sektora SJP MUP-a Republike Hrvatske koja je stupila na snagu 19. 1. 1993. Rode kreću u akciju kodnog imena Gusar, koja se provodila na širem masleničkom području, čiji je glavni zadatak bio ponovna uspostava cestovne komunikacije između hrvatskog sjevera i juga koja je bila prekinuta još 1991. godine. Rode dobivaju zadatak svojim djelovanjem presjeći komunikaciju između Malog Alana i Obrovca te na taj način spriječiti dopremu neprijateljske opreme na područje Obrovca i Masleničkog ždrila. Na terenu rode se suočavaju sa zaista teškim uvjetima. To je prvenstveno bila temperatura na Velebitu koja se kretala oko minus dvadeset stupnjeva Celzijusovih. U takvim uvjetima pripadnici Rode pješaćili su tri dana pod punom ratnom spremom. Čimbenik koji je pomogao u nadvladavanju ovih nadljudskih napora prilikom savladavanja velebitskih vrleti bio je svakako moral koji je bio na visokom nivou.⁹⁸ Sukob s neprijateljem uslijedio je po dolasku na Lipov Vrh, kada biva ranjen i sam zapovjednik SJP PU varaždinske Goran Mihalić, a od posljedica minobacačke vatre pogiba Emil Baneković. U borbama su još teško ranjena i dva pripadnika postrojbe. Zbog ranjavanja Mihalića zapovjedništvo preuzima Dražen Vincek. Akcija Gusar provedena je do kraja prema utvrđenom planu, a neprijatelj je poražen i odbačen na druge položaje.

Po uspješno provedenoj operaciji, Rode 1. 4. 1993. odlaze na Velebit na kojem neprekidno borave do 3. 8. 1995. godine, dakle sveukupno 400 dana.⁹⁹ Na Velebitu ne borave na jednome mjestu, već mijenjaju položaje, a sve u cilju izviđanja neprijateljskih položaja, prikupljanja

⁹⁶ Vlado Premuž, Marijan Varović, „Rode visoko lete“, VTV, 2015., 44:25

⁹⁷ Fotomonografija-„Dvadeset proljeća roda“, Varaždin: TIVA, 2011., str. 73.

⁹⁸ Vlado Premuž, Marijan Varović, „Rode visoko lete“, VTV, 2015., 55:10

⁹⁹ Fotomonografija-„Dvadeset proljeća roda“, Varaždin: TIVA, 2011., str. 77.

informacija te sprečavanja upada neprijatelja na oslobođeni teritorij. Ovdje Rode dočekuju i početak operacije Medački džep, koja je počela 9. 9. 1993., a zadatak koji su morale izvršiti bio je napad na neprijateljske položaje i njihovo odbacivanje od grada Gospića kako bi ih se na taj način spriječilo u otvaranju minobacačke vatre po hrvatskim položajima u gradu. Jedan od razloga uspješnosti provedbe ove akcije, naravno uz dobro planiranje, bila je i dobra psihofizička priprema koju su Rode provele posebno za ovu operaciju. Prilikom ove operacije zapovjedništvo nad postrojbom preuzeo je Ivica Minđek, koji je do tada obnašao dužnost zamjenika zapovjednika. Mora se napomenuti kako je postrojba i u ovoj operaciji imala gubitke u ljudstvu. Nažalost, poginuo je Darko Turkalj.

Do kraja 1993. i kroz čitavu 1994. godinu Rode čuvaju i utvrđuju liniju razgraničenja na Velebitu te se pripremaju za konačan napad na neprijatelja koji je uslijedio 1995. Srećko Horenc koji u ovom razdoblju obnaša dužnost pomoćnika zapovjednika napominje kako je svakodnevnica na Velebitu bila izrazito surova, ali i u tim uvjetima ljudi su se povezivali i stvarali veze mnogo čvršće od običnog prijateljstva. Postajali su braća po oružju koja su spremna učiniti sve za svoje sudrugove. O strahovitoj hladnoći koja je vladala na položajima svjedoče podaci o tome kako su ljudi zadobivali ozeblina, a od umora su padali čak i u nesvijest. Hrane nije bilo u izobilju, a i ona koja je stizala zbog nepristupačnosti terena dopremana je na tovarnim životinjama, pa su se često puta kao obrok našle divlje životinje među kojima svakako u oči najviše upadaju poskoci.¹⁰⁰ S 1995. došle su i dvije najveće vojno-redarstvene operacije čiji je cilj bilo konačno oslobođenje okupiranih teritorija i njihovo stavljanje pod državno-pravni poredak Republike Hrvatske. Bile su to operacije Bljesak i Oluja.

Na Praznik rada, odnosno 1. 5., započela je operacija Bljesak. Rode su dobile zadaću da se iz smjera Novske probiju kroz neprijateljske linije sve do prometnice Okučani – Pakrac.¹⁰¹ Otpor na koji su naišli bio je izrazito jak jer se neprijatelj utvrdio u bunkere te je postavio minska polja na strateškim prilazima. Međutim, zbog izrazite fizičke pripremljenosti i borbene uvježbanosti Rode izvršavaju svoj zadatak bez ikakvih gubitaka što je uistinu nevjerovatan podatak ako se uzme u obzir žestina sukoba. O borbenoj učinkovitosti ove postrojbe svjedoči i podatak kako su Rode bile prve od dvadeset postrojba koje su sudjelovale u operaciji Bljesak koje su uspješno izvršile svoju zadaću.¹⁰² Po završetku Bljeska Rode se

¹⁰⁰ Vlado Premuž, Marijan Varović, „Rode visoko lete“, VTV, 2015., 38:33

¹⁰¹ Fotomonografija-„Dvadeset proljeća roda“, Varaždin: TIVA, 2011., str. 79.

¹⁰² Vlado Premuž, Marijan Varović, „Rode visoko lete“, VTV, 2015., 1:22:16

vraćaju na Velebit, te obavljaju posljednje pripreme pred nadolazeću operaciju Oluja koja je ujedno bila i posljednja operacija u kojoj su sudjelovale.

S danom 4. 8. 1995. otpočela je najveća vojno-redarstvena operacija hrvatske vojske – Oluja. Rode kao jedna od postrojba uključenih u operaciju kreću pješke iz smjera Starigrada u smjeru Golića i prijevoja Mali Alan gdje se nalazilo snažno neprijateljsko uporište koje je bilo potrebno zauzeti. Po slamanju otpora Rode se dalje kreću u smjeru Gračaca bez previše poteškoća jer je neprijateljska prva linija bila razbijena. Podvig vrijedan divljenja bilo je pješčenje od 30 kilometara u jednome danu i dolazak pred Gračac 5. 8. koji isti dan i zauzimaju.¹⁰³ Neprijatelj je ostao iznenađen ovako brzim napretkom hrvatskih snaga jer nije vjerovao kako je moguće toliko ljudstvo u jednom danu prebaciti preko Velebita. Po zauzimanju Gračaca daljnje su akcije bile usmjerene prema oslobađanju Donjeg Lapca i izbijanju na državnu granicu s BiH. O nevjerojatoj fizičkoj pripremljenosti Rode svjedoči podatak kako su ponovno pod punom ratnom opremom propješčili novih 40 kilometara od sela Bruvno do donjeg Lapca. Ukupno su Rode u tri dana propješčile do 80 kilometara, a da su pritom i borbeno djelovale.¹⁰⁴ Ovakva nevjerojatna pripremljenost predstavljala je i određeno osiguranje kako ljudstvo neće zakazati u kritičnim momentima te da će svoje zadaće izvršavati na najvišem nivou. Po zauzimanju Lapca uslijedila je euforija i radost zbog uspješno izvedene operacije, ali isto tako i sjeta za poginulim ratnim drugovima. 8. 8. Rode se vraćaju u Varaždin u kojem im je upriličen svečani doček kakav i priliči ratnoj postrojbi koja svoje ime nije okaljala ni u jednoj akciji, već se štoviše iskazala kao izrazito disciplinirana i efikasna postrojba čiji pripadnici nisu izazivali nikakve eksczesne situacije. Naposljetku valja navesti kako je kroz cijelo vrijeme rata kroz postrojbu prošlo 253 branitelja koji su činili aktivan sastav, dok ih je još 248 sačinjavalo pričuvni sastav. Od tog broja 11 pripadnika je smrtno stradalo, a jedan pripadnik se još uvijek vodi kao nestao.

¹⁰³ Fotomonografija-„Dvadeset proljeća roda“, Varaždin: TIVA, 2011., str. 81.

¹⁰⁴ Vlado Premuž, Marijan Varović, „Rode visoko lete“, VTV, 2015., 1:32:17

2.2.)104. brigada HV-a

104. brigada HV-a predstavlja postrojbu u čijim se redovima borio najveći broj branitelja s područja sjeverozapadne Hrvatske. Svoj doprinos pobjedi u Domovinskom ratu kroz djelovanje u ovoj brigadi dalo je ukupno 12 000 branitelja.¹⁰⁵ Ideja o osnutku ove postrojbe javila se već u jesen 1990. godine zbog sve jače gospodarsko-političke krize koja je vladala u Jugoslaviji, ali i zbog eventualne obrane od jakih snaga kojima je JNA raspolagala na području Varaždina i šire okolice, tj. od 32. korpusa. Naputak o osnivanju postrojbe jačine brigade dolazi iz Zagreba sredinom travnja 1991., a kao rok u kojem se ona mora i formirati određen je 8. 5. iste godine. Odmah je započeto s mobilizacijskim ustrojavanjem nove postrojbe koja u tim početnim danima dobiva naziv 5. brigada ZNG R. Poslovi s ustrojavanjem brigade završeni su i prije roka, odnosno do 7. 5., a za zapovjednika je postavljen već prije spomenuti pukovnik Ivan Rukljić¹⁰⁶, koji je imenovan i za zapovjednika obrane općine Varaždin u rujanskim danima rata. Po ustrojavanju brigade uslijedio i mukotrpniji dio posla koji se ticao njezina naoružavanja i priprema za djelovanje. Oružja u prvoj polovici 1991. nije bilo u dovoljnim količinama pa se zbog toga najprije naoružava diverzantska satnija kao prva udarna snaga ove postrojbe. U srpnju i kolovozu započelo se s obukom boraca i prvim postrojavanjima na području Zelendvora koji se nalazi nedaleko od Varaždina u smjeru Slovenije. Dolaskom rujna započinju i prve zadaće u gradu Varaždinu u kojem pripadnici postrojbe blokiraju prilaze vojarnama. Prvi ozbiljan test koji je bio postavljen pred brigadu bila je obrana grada Varaždina i zauzimanje vojarni i vojnih skladišta kojima je raspolagao 32. korpus JNA. U borbama kod vojarne Jalkovečke žrtve poginuo je pripadnik brigade Ivan Sever, koji je ujedno bio i prva, ali nažalost ne i posljednja žrtva. Po zauzimanju vojarni i vojnih skladišta koji su bili u posjedu 32. korpusa brigada, znatno osnažuje svoju borbenu moć jer dolazi do prijeko potrebnog naoružanja.

Samo šest dana po završetku djelovanja u Varaždinu, dakle 28. 9., dio brigade odlazi u Bjelovar kao ispomoć tamošnjim braniteljima u zauzimanju vojarne Vojnović. Međutim, povijest je pokazala kako zapovjednici ove vojarne nisu imali sluha za mirno rješavanje sukoba, već su radije zajedno s naoružanjem u smrt povukli i vlastite vojnike. Tijekom mjeseca listopada 1. bojna 104. brigade odlazi kao ispomoć u borbe oko Pakraca, te dio dobrovoljaca u borbe oko Nuštra. Upravo na području Pakraca brigada bilježi i svoja

¹⁰⁵ Marijan Varović, „104. Brigada HV-a - Pet godina na braniku domovine“, VTV, 2006., 02:07

¹⁰⁶ Marijan Varović, „104. Brigada HV-a - Pet godina na braniku domovine“, VTV, 2006., 05:30

najintenzivnija vojna djelovanja tijekom cijelog rata.¹⁰⁷ Neprijatelj protiv kojeg se bore prvenstveno su pobunjeni Srbi koji su potpomognuti jedinicama JNA iz sastava 5. banjalučkoga korpusa. Branitelji se dakle suprotstavljaju moćnijem suparniku koji je uz to zauzeo i dominantne točke oko grada Pakraca pa je iz tog razloga mogao kontrolirati situaciju i borbeno djelovati iz topničkog oruđa po cijeloj pakračko-lipičkoj dolini. Borbe oko Pakraca bile su izrazito teške i važne zbog njegovog strateškog položaja jer je postojala mogućnost da grad ostane u potpunom okruženju kao i Vukovar. U Pakrac najprije 27. 10. stiže prethodnica, a 2. 11. i cijela brigada od sveukupno 1800 boraca zbog situacije koja je postajala sve kompliciranijom. Međutim, u hrvatskim redovima je postojala i određena zabrinutost zbog mogućih oscilacija u djelovanju ove postrojbe jer ona ipak nije bila profesionalna vojna postrojba kao što su to bile gardijske postrojbe, već su je pretežno sačinjavali pričuvnici.¹⁰⁸ No, unatoč tome, svi zadaci uspješno su izvršeni. Brigada na ovom području ostaje sve do 5. 7. 1992.¹⁰⁹ Po dolasku na teren pripadnici ove postrojbe srdačno su primljeni od domaćih branitelja, prvenstveno od pripadnika MUP-a, s kojima stvaraju neraskidive veze koje se njeguju i u poraću. Domaći branitelji novopridošlicama pomažu da se smjeste u novom okruženju, te svaka postrojba dobiva po jednog lokalnog branitelja kako bi se što lakše upoznali sa situacijom na terenu. Takav odnos ulio je i određeno samopouzdanje i sigurnost među ljude koji su se pokazali nužnim u akcijama koje su uslijedile. Međutim, sama akomodacija i privikavanje na borbene zadatke na novom terenu nije bila jednostavna. Ljudi koji su takoreći do jučer živjeli u blagodatima 20. stoljeća i koji nisu imali nikakvog iskustva sa vojničkim životom, izuzev onog kojeg su stekli na vojnoj obuci u JNA, sada su se morali snalaziti u uvjetima u kojima nije bilo ni tekuće vode, struje, a ni grijanja.¹¹⁰ Ako se uzme u obzir i konstantna topnička i minobacačka vatra kombinirana sa prijetnjom koja je dolazila od neprijateljskih snajpera lako je za pretpostaviti kakve je to posljedice imalo po borbenu spremnost ljudi koji su na teren došli nedovoljno vojno osposobljeni. To je stvorilo određenu psihozu kod dijela ljudi koji se nisu odmah mogli priviknuti na uvjete života kakvi se nalaze na bojištu. Dolaskom na teren borci se raspoređuju na obrambenu liniju koja se protezala na površini od 40 četvornih kilometara. Većina vremena provodi se u improviziranim nastambama i plitkim rovovima zbog konstantne opasnosti od neprijateljske vatre. Na terenu ljudi provode od dva do tri tjedna, te se potom vraćaju u Varaždin na dodatnu obuku i odmor.

¹⁰⁷ Marijan Varović, „104. Brigada HV-a - Pet godina na braniku domovine“, VTV, 2006., 19:44

¹⁰⁸ Marijan Varović, „104. Brigada HV-a - Pet godina na braniku domovine“, VTV, 2006., 50:54

¹⁰⁹ Rukljić, Ivan, Goranek, Darko, „104. brigada Hrvatske vojske“, Varaždin: Zapovjedništvo 104. „R“ brigade Hrvatske vojske – Varteks, 1994., str. 29.

¹¹⁰ Rukljić, Ivan, Goranek, Darko, „104. brigada Hrvatske vojske“, Varaždin: Zapovjedništvo 104. „R“ brigade Hrvatske vojske – Varteks, 1994., str. 32.

Mnogi pripadnici postrojbe kažu kako im na bojištu najviše nedostaju njihove obitelji te kako jedva čekaju da dobe smjenu da bi se kod kuće malo osvježili i povratili snagu koja im je prijeko potrebna za obranu domovine.¹¹¹ Brigadu su sačinjavali borci različite životne dobi pa su tako zabilježeni i slučajevi da na istom bojištu zajedno ratuju očevi i njihovi sinovi. Jedan od aktera kaže kako je svog oca nastojao vidati svaki dan po dolasku s izviđačkih akcija te da mu je njegova prisutnost na bojištu nije predstavljala problem već mu je suprotno tome uljevala snagu i dodatni poticaj za borbu.¹¹²

U početnim fazama sukoba oko Pakraca moral obiju zaraćenih strana bio je na zadovoljavajućoj razini. Branitelji iz 104. brigade su zadovoljni zbog podrške koja u vidu logistike dolazi od kuće. Naime, brojna varaždinska poduzeća su se uključila u slanje pomoći svojim borcima ponajprije u vidu hrane i cigareta, ali isto tako ljudi iz Varaždina se samoinicijativno organiziraju i šalju brojne pakete svojim sugrađanima na prvoj liniji obrane.

Međutim, i neprijatelj je u početnoj fazi izrazito motiviran i siguran u uspjeh svog nauma. Ovakva sigurnost i samouvjerenost u uspjeh sasvim sigurno je bila i opravdana jer prednost koju su imali u ljudstvu i tehnici pred hrvatskim braniteljima bila je očita. Iz snimaka koje je JNA snimila na pozicijama oko Pakraca saznajemo neprovjerenu brojku od 10 000 dobrovoljaca iz Prijedora i Banja Luke koji su stavljeni pod oružje sa svrhom stvaranja Velike Srbije. Određenu pomutnju u neprijateljske redove unijela je vijest koja je bila emitirana u programu njihove vlastite radio-postaje, a koja je kazala kako na područje Pakraca i Lipika dolazi „sedam hiljada okorelih ustaša iz Varaždina, Novog Marofa i Ivanca.“¹¹³ Informacija koja je dakle emitirana u vlastitim redovima nije bila točna ni po pitanju broja vojnika a ni po njihovom navodnom okorjelom ustaškom karakteru, te je više pridonijela hrvatskoj strani.

O odlučnosti branitelja da zaustavi neprijateljske nasrtaje, te da istovremeno poduzme akcije za oslobođenje Lipika i ojača obranu Pakraca, svjedoči i podatak o broju poginulih i ranjenih pripadnika 104. brigade u studenom i prosincu. Naime, u ta dva mjeseca, koji su se pokazali i kao najtežima u povijesti brigade, živote je izgubilo 18 pripadnika, dok je njih 150 bilo ranjeno.¹¹⁴ Lipik je naposljetku i oslobođen u operaciji Orada, dok su položaji oko Pakraca dodatno ojačani. Potpisivanjem primirja u Sarajevu 3. 1. 1992. intenzitet borbi se smanjuje, a

¹¹¹ Marijan Varović, „104. Brigada HV-a - Pet godina na braniku domovine“, VTV, 2006., 32:03

¹¹² Marijan Varović, „104. Brigada HV-a - Pet godina na braniku domovine“, VTV, 2006., 31:47

¹¹³ Rukljić, Ivan, Goranek, Darko, „104. brigada Hrvatske vojske“, Varaždin: Zapovjedništvo 104. „R“ brigade Hrvatske vojske – Varteks, 1994., str. 26.

¹¹⁴ Rukljić, Ivan, Goranek, Darko, „104. brigada Hrvatske vojske“, Varaždin: Zapovjedništvo 104. „R“ brigade Hrvatske vojske – Varteks, 1994., str. 54.

novonastalu situaciju zapovjedništvo brigade iskorištava za usavršavanje i poboljšavanje borbenih vještina svojih boraca kako bi se u budućnosti smanjio broj poginulih. U tu svrhu napravljen je i poseban priručnik.¹¹⁵ Dolaskom srpnja, točnije s danom 5. 7., cijela brigada vraća se u Varaždin nakon osmomjesečnog boravka na terenu. Potom je uslijedila i demobilizacija najvećeg dijela brigade te se ona prema zapovijedi glavnog stožera HV-a ustrojava kao postrojba za obuku ročnika.¹¹⁶ Dotadašnji zapovjednik pukovnik Ivan Rukljić odlazi u mirovinu, a na tom mjestu ga zamjenjuje pukovnik Ivan Matoković koji navedenu dužnost obavlja do 30. 11. 1994. Krajem 1994. uslijedila je nova reorganizacija te tada brigada ponovno postaje pričuvna postrojba. Zapovjedništvo tada preuzima general Mladen Mikločević. Zbog potreba koje su se ukazale, postrojba sudjeluje u operacijama Bljesak i Oluja. U napadnim djelovanjima prilikom operacije Bljesak sudjelovala su 1042 pripadnika ove postrojbe. Njihov je glavni zadatak bilo izbijanje na granicu s BiH te čuvanje linije kod sela Jablanac. Zadaće koje su postavljane pred njih obavljene su profesionalno i bez gubitaka u ljudstvu što je posebno vrijedno istaknuti jer se ovdje radi o postrojbi koja je sačinjena od ljudi različite životne dobi i profesija. Posebno zadovoljstvo tom činjenicom istaknuo je general Mikločević.¹¹⁷ Po završetku Bljeska brigada se 16. 5. vraća u Varaždin u kojem se dodatno priprema pred Oluju. Već 30. 7. brigada se upućuje na dodijeljeno joj zbornu područje u selu Orlovac. U punom ustroju od 2200 pripadnika 4. 8. počinje operacija Oluja. Zadaća brigade bila je nasilnim prelaskom Kupe vezati neprijateljske snage na sebe te napadnim djelovanjima ući u Vojnić.¹¹⁸ Operacija je uspješno provedena, a prilikom nje ranjen je i zapovjednik Mikločević. Po završetku operacije i povratku dijela snaga s bojišta dogodila se tragedija. Naime, autobusi su 8. 8. naletjeli na neprijateljsku zasjedu u selu Skakavac prilikom koje je poginulo 4 pripadnika, a njih još 24 je ranjeno. Time završava rat za ovu postrojbu i ona se 9. 8. vraća u Varaždin. Tijekom rata postrojba je pretrpjela i znatne gubitke. U borbama je živote izgubilo 30 pripadnika, a 157 ih je bilo ranjeno. Zahvalnost za doprinos obrani njihova grada dali su 2006. godine i gradske vlasti u Lipiku koje su most prijeko rijeke Pakre nazvali upravo po 104. brigadi. Za svoje doprinose pobjedi u ratu ova postrojba je 2006. odlikovana Redom Nikole Šubića Zrinskog.

¹¹⁵ Marijan Varović, „104. Brigada HV-a - Pet godina na braniku domovine“, VTV, 2006., 49:11

¹¹⁶ Rukljić, Ivan, Goranek, Darko, „104. brigada Hrvatske vojske“, Varaždin: Zapovjedništvo 104. „R“ brigade Hrvatske vojske – Varteks, 1994., str. 73.

¹¹⁷ Marijan Varović, „104. Brigada HV-a - Pet godina na braniku domovine“, VTV, 2006., 58:31

¹¹⁸ Marijan Varović, „104. Brigada HV-a - Pet godina na braniku domovine“, VTV, 2006., 1:03

2.3.) 7. gardijska brigada – PUME

Postrojba koja se svojom disciplinom i uspjesima na bojištu najviše iskazala te na taj način proslavila varaždinski kraj je 7. gardijska brigada poznatija kao Pume. Pume se ustrojavaju po odluci vrhovnog zapovjednika OS RH 23. 12. 1992., a kao sjedište se određuje grad Varaždin. Osnovnu strukturu ove profesionalne gardijske postrojbe činila su 263 pripadnika 5. bojne 1. A brigade Tigrova.¹¹⁹ Za zapovjednika je proglašen kontroverzni pukovnik Ivan Korade, koji je bio i zapovjednik 5. bojne Tigrova. Geslom brigade postaje latinska uzrečica „Semper primus“ što na hrvatskom jeziku znači „Uvijek prvi“. Oko izbora životinje koja će predstavljati simbol novoformirane brigade postojala je diskusija, a naposljetku je odabrana puma ili planinski lav. Povijest je pokazala kako su latinsko geslo i simbol planinskog lava bili pogođeni jer su upravo Pume često puta bile prve u napadnim djelovanjima, a život proveden na planini Dinari predstavljao je okruženje u kojem borave pume. Ubrzo nakon ustrojavanja počinje se s popunjavanjem ove postrojbe, a vojni objekti koji su do rujanskih dana 1991. bili u rukama 32. korpusa postaju baza za obuku Puma. Vojarna Kalnički partizani preimenovana je tada u vojarnu „Ivan V. Drašković.“ Dinamika popunjavanja brigade ljudstvom bila je sljedeća: 3. 7. 1993. brigada broji 1302 vojno obučena pripadnika, 31. 12. 1994. broji 2053 pripadnika, a 31. 12. 1995. 2004 pripadnika.¹²⁰ Ljudstvo kojim se popunjavala ova postrojba dolazilo je uglavnom iz sjeverozapadne Hrvatske. Brojke možda na prvi pogled ne djeluju impresivno, ali su zato borbena osposobljenost koja je bila na profesionalnoj razini te disciplina pokazana u akcijama nadoknadile ovaj eventualni nedostatak. Pume su bile profesionalna vojna postrojba te je iz tog razloga ljudstvo koje se odabiralo za njezino popunjavanje prolazilo kroz čitav niz različitih psiho-fizičkih testova. Pretpostavka je dakle bila da brigadu moraju sačinjavati mladi, sposobni ljudi u dobi od 19 do 35 godina koji će potom biti upućeni na profesionalnu obuku u kojoj će na taj način steći specifične vojne vještine. Mladići koji su primljeni postajali su profesionalnim vojnicima u relativno kratkom periodu, te su tijekom svog ratnog puta proživjeli svašta i vidjeli više smrti nego što to vidi osoba koja živi sto godina i koja nije iskusila rat.¹²¹ Dakle, neminovna je činjenica kako je rat i ratno iskustvo duboko utjecao na formiranje ličnosti ovih mladih ljudi. Valja napomenuti kako se postrojbu popunjavalo na način da su upućivani pozivi putem promidžbenog matreijala u medijima, a odaziv je bio izrazito visok. Razlog tome, uz iskreno domoljublje, valja tražiti i stimulacijama koje su se nudile. Među njima svakako valja

¹¹⁹ Fotomonografija-7.gardijska brigada hrvatske vojske Pume, Zagreb: Tiskara Zelina d.d., 2011., str. 55.

¹²⁰ Fotomonografija-7.gardijska brigada hrvatske vojske Pume, Zagreb: Tiskara Zelina d.d., 2011., str. 57.

¹²¹ Zoran Ivić, „Braća Pume“, VTV, 2013., 07:00

istaknuti dobru plaću, zdravstvenu zaštitu, beneficirani staž i materijalnu pomoć pri rješavanju stambenog pitanja.¹²² Zbog toga što je ova postrojba bila profesionalnog karaktera oni pojedinci koji su zadovoljili sve uvjete i pristupili obuci potpisivali su profesionalne ugovore sa 7.gardijskom brigadom.¹²³ Što se tiče prijema časničkog kadra u brigadu postojala je određena skepsa prema onima koji su vojno obrazovanje stekli u JNA. Takav je primjer narednika Krasnodara Kišura koji je na Vojnoj Gimnaziji Ivo Lola Ribar završio Opći smjer kopnene vojske te je 2.6.1991. prekinuo odnos s JNA.¹²⁴ Isti napominje kako su u HV-u postojale dvije struje časnika-onih koji su školovanje stekli u JNA i onih koji ga tamo nisu stekli. Kišur kaže kako je čudno gledan zato što je došao iz JNA unatoč činjenici što je bio Hrvat. Upravo ova činjenica usporavala je njegov eventualni napredak u časničkoj karijeri te u mirovinu 1997. godine odlazi u činu satnika.

Brigada je kao i sve ostale profesionalne brigade HV-a zbog bolje učinkovitosti bila podijeljena u nekoliko sastavnica. Dakle, brigada je sačinjena od čelne osobe zapovjednika Ivana Koradea koji je zbog svoje pozicije imao i najvišu odgovornost, načelnika stožera Ratka Dragovića, zapovjedništva i postrojba različitih namjena. Suradnja svih ovih sastavnica osiguravala je nesmetan rad brigade. U oružani sastav brigade ulaze tri pješачke bojne od kojih svaka broji po 758 pripadnika, zatim jedna oklopna bojna koja se dijeli na dvije tenkovske satnije te jedna mehanizirana satnija. Oklopnu bojnu činio je 321 pripadnik. U sastav brigade ulazio je i topničko-raketni divizijun sa svojih 229 pripadnika te protuoklopni topničko-raketni divizijun sa 147 pripadnika. Uz to sastavnice brigade bile su i izvidnička satnija, inženjerijska satnija, topničko-raketna bitnica PZO, satnija veze, logistička satnija, vod ABKO-a i vod elektronskog djelovanja.¹²⁵ Postrojba je, kao što vidimo, bila vojno osposobljena i organizirana na način da može adekvatno djelovati u svakoj situaciji. Kroz brigadu je tijekom rata prošlo ukupno 4500 pripadnika. Od tog broja njih 90 je poginulo, a jedan pripadnik se vodi kao nestao. 500 pripadnika lakše je ili teže ranjeno.¹²⁶

Međutim, cjelokupni razvoj i sve ratne pobjede teško se mogu pobrojati u ovome radu pa ću se iz tog razloga osvrnuti samo na one najistaknutije.

Prethodno spomenuti narednik Krasnodar Kišur rat je proveo kao zapovjednik 4.voda 3.satnije 2.bojne u činu natporučnika, a ranjen je u operaciji Maslenica 3.3.1993. u selu Drače.

¹²² Fotomonografija-7.gardijska brigada hrvatske vojske Pume, Zagreb: Tiskara Zelina d.d., 2011., str. 283.

¹²³ Fotomonografija-7.gardijska brigada hrvatske vojske Pume, Zagreb: Tiskara Zelina d.d., 2011., str.282.

¹²⁴ Izjava: Krasnodar Kišur, 21.4.2017.

¹²⁵ Fotomonografija-7.gardijska brigada hrvatske vojske Pume, Zagreb: Tiskara Zelina d.d., 2011., str. 106.

¹²⁶ Marija Miličević emisija: „Veterani mira“, emitirano: 21.4.2013., 02:58

Borbena djelovanja u selu Drače pokazala su se izrazito pogibeljnima za pripadnike Puma. Naime, uslijed eksplozije minobacača kalibra 120mm na mjestu je poginulo 5 pripadnika Puma dok su 4 teško ranjena, a od kojih je 1 umro kasnije od posljedica ranjavanja. Uzrok eksplozije bila je prevelika težina mine kineske proizvodnje koja nije bila prikladna za ispaljivanje u navedenom minobacaču.¹²⁷ Kišur je bio među ranjenicima, ali je ipak preživio teško ranjavanje. Kišur se prisjeća kako u ovim teškim trenucima kada se zajedno sa svojih dvadeset ratnih drugova našao u neprijateljskom obruču, koji je brojio 400 neprijateljskih vojnika i nekoliko tenkova, nije gubio moral već su se paradoksalno tome pričali vicevi. Kišur se po oporavku od ranjavanja vraća u svoju jedinicu i zajedno s njom odlazi na Dinaru gdje sudjeluje u operaciji Zima 94. U borbama u operaciji Maslenica i borbama oko sela Drače Pume su imale ukupno 11 poginulih i 21 ranjenog pripadnika. Ako se uzme u obzir podatak da je u operaciji Maslenica sudjelovala samo jedna taktička grupa Puma od 187 pripadnika gubici su uistinu bili veliki.¹²⁸ Nažalost u ovoj operaciji selo Drače nije bilo oslobođeno, a toliki gubici u ljudstvu pripisuju se određenim propustima koji su došli iz samog zapovjedništva brigade.¹²⁹

Svakako jedna od najupečatljivijih operacija u kojima brigada sudjeluje jest Zima 94., čija je uspješna provedba predstavljala okosnicu budućih uspjeha u operacijama Ljeto 95. i Oluja. Glavna zadaća operacije Zima 94. bilo je slabljenje i postepeno zaustavljanje srpske ofenzive na Bihać. Operacija se provodila na izrazito nepristupačnom terenu planinskog masiva Dinare. Pume se u akciju uključuju 6. 12. 1994. te otpočinju žestoke borbe s neprijateljem koji shvaća izraziti strateški značaj Dinare jer ako izgubi ovo područje, postoji mogućnost i gubitka rata. O ozbiljnosti u provođenju ove operacije svjedoči podatak kako je 7. gardijska brigada na Dinaru došla sa svom svojom opremom, dakle i s teškim oklopom, topništvom i ostalom mehanizacijom. U provođenju ovog zadatka posebno se istakla inženjerijska satnija koja je bila zadužena za osiguranje pokretljivosti postrojbi, odnosno izgradnju i održavanje putova prohodnim.¹³⁰ Kišur se također prisjeća nevjerovatno teških uvjeta koji su vladali na Dinari. Ponajviše valja napomenuti izrazito niske temperature i nalete vjetra od kojih su se s planinskog masiva Dinare sklanjale čak i najotpornije životinje poput vukova.¹³¹ Kišur napominje kako je velik broj vojnika zadobio promrzline i opekline, a njih dvoje umrlo je od mišje groznice. Podatak koji još više zabrinjava jest velik broj počinjenih samoubojstava

¹²⁷ Izjava: Krasnodar Kišur, 21.4.2017.

¹²⁸ Izjava: Vladimir Milavec, 21.4.2017.

¹²⁹ Fotomonografija-7.gardijska brigada hrvatske vojske Pume, Zagreb: Tiskara Zelina d.d., 2011., str. 147.

¹³⁰ Fotomonografija-7.gardijska brigada hrvatske vojske Pume, Zagreb: Tiskara Zelina d.d., 2011., str. 190.

¹³¹ Zoran Ivić, „Braća Pume“, VTV, 2013., 20:05

kojima se ne zna uzrok.¹³² Zbog žestine borbi koje su se vodile na Dinari 31 pripadnik Puma je smrtno stradao, a posebno je težak dan bio 10. 12. kada u napadu neprijatelja na položaju Velike Divljakuše pogibaju petorica pripadnika. Po zauzimanju strateški važnoga Grahova ispunjeni su svi preduvjeti za otpočinjanje operacije Oluja i oslobađanja grada Knina, koji je bio središte pobunjenih Srba u Hrvatskoj. 7.gardijska brigada, zajedno sa 4.gardijskom brigadom, činila je Operativnu grupu Sjever koja je ujedno predstavljala i glavnu snagu u operaciji Oluja.¹³³ Zadaća koju su ove dvije brigade morale obaviti bila je da na pravcu Dinara-Knin razbiju srpske snage i ovladaju Kninom.¹³⁴ Prvog dana akcije Oluja 4.8. Pume na svom pravcu djelovanja Risovac - Golubičko suvo polje - selo Kovačić nailaze na Treću borbenu grupu koja je bila sastavljena od dijelova Sjevernodalmatinskog korpusa i postrojbi milicije Republike Srpske Krajine.¹³⁵ Prilikom borbi sa neprijateljem poginula su trojica pripadnika Puma. Ispostavilo se kako je ovo bio i najžešći sukob s neprijateljem jer su već sljedećeg dana Pume nailaze samo na slabo organiziran otpor. 5. 8. 1995. oslobođen je kraljevski grad Knin, a prvi branitelji koji su ušli oko 11 sati u grad bili su pripadnici upravo 7. gardijske brigade.¹³⁶ Akteri događaja svjedoče kako se sve odvijalo kao u snu te da otpor na koji su naišli nije bio jak kao što se očekivalo. Također tvrde kako bi pobjeda bila još i slađa da je neprijatelj pokazao više hrabrosti.¹³⁷ Brzom prodoru Puma svakako su pridonijele prethodno uspješno provedene akcije koje su rezultirale i sveopćom neorganiziranošću i napuštanjem položaja vojnika Republike Srpske Krajine. Po uspješno provedenoj akciji Pume se vraćaju u Varaždin kako bi proslavile pobjedu sa svojim obiteljima. Međutim, ratna djelovanja za Pume nisu završila. U mjesecu rujnu započinju operacije Maestral i Južni potez u susjednoj Republici BiH, čiji je cilj bio da zajedno sa snagama HVO-a i Armije BiH oslobode područje jugozapadne Bosne. Pume su se u ovim napadnim djelovanjima ponovno pokazale kao izrazito sposobna postrojba koja je 11. 10. izbila u neposrednu blizinu Banja Luke. Odlukom državnog vrha Pume se 17. 10. konačno vraćaju u Varaždin nakon što su 840 dana provele na bojištima.¹³⁸ Poručnik Milavec napominje kako su pripadnici Puma, zajedno sa pripadnicima 1. i 4.gardijske brigade oštećeni od strane hrvatske države jer su za borbena djelovanja u operacijama Maestral i Južni potez dobili svega 1 bod.¹³⁹

¹³² Izjava: Krasnodar Kišur, 21.4.2017.

¹³³ Marijan, Davor, *Oluja*, Zagreb: HMDCDR, 2009., str.67.

¹³⁴ Marijan, Davor, *Oluja*, Zagreb: HMDCDR, 2009., str.68.

¹³⁵ Fotomonografija-7.gardijska brigada hrvatske vojske Pume, Zagreb: Tiskara Zelina d.d., 2011., str. 224.

¹³⁶ Fotomonografija-7.gardijska brigada hrvatske vojske Pume, Zagreb: Tiskara Zelina d.d., 2011., str. 225.

¹³⁷ Zoran Ivić, „Braća Pume“, VTV, 2013., 18:00

¹³⁸ Fotomonografija-7.gardijska brigada hrvatske vojske Pume, Zagreb: Tiskara Zelina d.d., 2011., str. 265.

¹³⁹ Izjava: Vladimir Milavec, 21.4.2017.

Vrlo je važno istaknuti kako je veliku važnost za uspješna vojna djelovanja Puma imala i Sanitetska služba ove brigade. U ovoj službi kojom je zapovijedao načelnik Saniteta Stanko Šincek te koja se susretala sa zbrinjavanjem ranjenika u teškim ratnim uvjetima i to uz nedostatak opreme naročito su se istaknule hrabre liječnice i medicinske sestre koje su pokazale spremnost i odlučnost da pomognu ranjenicima bez obzira u kakve bi ih to pogibeljne situacije moglo dovesti. Jedna od tih hrabrih žena bila je i natporučnica Božena Šimek-Šuplika koja je ujedno bila i prva žena koja je ušla u oslobođeni Knin.¹⁴⁰ Boženin ratni put bio je uistinu dug i bogat, te je na bojištima diljem Hrvatske provela ukupno 804 dana. Uz izvršavanje medicinskih zadaća Božena, koja je među suborcima bila poznatija kao Boba ili Ena, bila je i strastvena ljubiteljica fotografije pa je svaku slobodnu priliku iskorištavala za fotografiranje svojih suboraca. Mnoge od tih fotografija predstavljaju uistinu bogat izvor informacija o ljudima i vremenu provedenom na bojištu, te iz tog razloga imaju važnu historijsku ulogu. Koliko je Božena bila cijenjena među svojim suborcima svjedoči i podatak kako je bila pozvana na druženje s predsjednikom Tuđmanom koji je rekao kako prije odlaska iz Knina mora „pozdraviti svoju Zagorku“.¹⁴¹ Istaknutija žena u brigadi bila je i Violetu Dragović koja je obnašala dužnost načelnice Ureda Stožera Brigade.¹⁴²

Pume su se, kao što sam već i napomenuo, istaknule kao izrazito disciplinirana postrojba koja je upravo zbog te svoje kvalitete slana na najteža bojišta i u najsloženije operacije, a da pritom nije bila u tolikoj mjeri medijski eksponirana kao neke druge postrojbe. Tijekom rata Pume su pretrpjele dosta velike gubitke. 91 pripadnik Puma smrtno je stradao, a njih preko 500 lakše je ili teže ranjeno. 1 pripadnik ove postrojbe još uvijek se vodi kao nestao.¹⁴³

Međutim, unutar brigade događale su se nažalost i različite čudne stvari kojima je teško sa točnošću utvrditi razlog. Jedna od tih pojava je i velik broj počinjenih suicida po povratku s terena u baze. Tako, primjerice, nalazimo podatak o 14 pripadnika¹⁴⁴ ove postrojbe koji nažalost nisu vidjeli izlaza iz situacije u kojoj su se nalazili. Moguće je da uslijed konstantne izloženosti stresu, koji je neminovna pojava prilikom bliske borbe s neprijateljem, došlo do tako teških životnih odluka u kojima se izlaz iz problema nije nazirao. Međutim, postoje određene indicije kako kontroverzni zapovjednik brigade Ivan Korade nije sa svojim ljudima postupao na najbolji način. Vrijeđanje i omalovažavanje kako zapovjednoga kadra pa tako i

¹⁴⁰ Varaždinski hr., 5.8.2017., Zvonko Lončar, „*Varaždinka Božena Šimek-Šuplika bila je prva žena u oslobođenom Kninu!*“

¹⁴¹ Isto.

¹⁴² Fotomonografija-7.gardijska brigada hrvatske vojske Pume, Zagreb: Tiskara Zelina d.d., 2011., str. 323.

¹⁴³ Fotomonografija-7.gardijska brigada hrvatske vojske Pume, Zagreb: Tiskara Zelina d.d., 2011., str. 362.

¹⁴⁴ Izjava: Krasnodar Kišur, 21.4.2017.

običnih vojnika više je bila praksa nego izuzetak. Postoje, naime, informacije kako je Korade bio čovjek izrazito teške naravi te je uslijed konzumiranja alkohola bio sklon činiti nepredvidljive stvari.¹⁴⁵ Svoju taštinu i žeđ za slavom Korade je pokazivao već i u samom ratu kada je prijetio smrću pukovniku Ratku Dragoviću koji je zbog nezadovoljstva međuljudskim odnosima naročito na najvišoj zapovjednoj razini odlučio otići iz brigade.¹⁴⁶

No zbog kontroverznog zapovjednika nikako se ne smiju dovoditi u pitanje uspjesi i zasluge ove postrojbe i njezinih pripadnika za slobodu domovine, a koji nisu okaljani ni jednim ratnim zločinom. To se nažalost ne može reći za njezina ratnog zapovjednika koji je u poraću postao jedan od najgorih ubojica koji nije birao žrtve, već je ubio svakog tko mu je stao na put, pa bilo to čak i nedužno dijete.

2.4.) Djela istaknutih pojedinaca

2.4.1.) Prelet za Hrvatsku

Jedan od najupečatljivijih poduhvata cijelog Domovinskog rata, koje je djelo jednog pojedinca, jest uspješan prelet migom-21 već prethodno spomenutog pilota Danijela Borovića, inače kapetana 1. klase Jugoslavenskog ratnog zrakoplovstva rodnom iz okolice Varaždina, točnije sela Gornji Kneginec. Ovaj prelet i njegova uspješna provedba predstavlja svojevrsni kamen temeljac hrvatskog ratnog zrakoplovstva jer je tom prilikom Hrvatska došla u posjed prvog potpuno ispravnog borbenog zrakoplova koji je bio spreman pomoći u obrani države. Na ovome mjestu valja spomenuti i Rudolfa Perešina koji je također bio borbeni pilot u Jugoslavenskom ratnom zrakoplovstvu, koji se prvi odlučio na sličan poduhvat još u listopadu 1991. godine i samim time odredio predpovijest Borovićeve poduhvata. Međutim, Perešinov poduhvat nažalost nije imao takvog borbenog značaja za hrvatske oružane snage jer avion kojim je letio, također mig-21 nije uspio prizemljiti u Hrvatsku, već je njime sletio u Austriju i nažalost zbog toga Hrvatska nije imala koristi od ovog borbenog zrakoplova. Perešinov prelet bio je od odlučujućeg značaja za Borovićevo sprovođenje nauma u djelo jer se u prvom redu pokazao uspješnim, ali je isto tako predstavljao i presudan problem jer su mjere opreze od strane JNA oficira bile pooštrene upravo zbog Perešinova postupka. Istražne

¹⁴⁵ Dragović, Ratko – Klek, *Pume iz Varaždina: svjedočanstvo iz Domovinskog rata u Republici Hrvatskoj*, Zagreb: Nova knjiga Rast, 2003., str. 310.

¹⁴⁶ Dragović, Ratko – Klek, *Pume iz Varaždina: svjedočanstvo iz Domovinskog rata u Republici Hrvatskoj*, Zagreb: Nova knjiga Rast, 2003., str. 308.

akcije i prijetnje prema pilotima hrvatske nacionalnosti postale su svakodnevicom. Dodatni problem bio je i u tome što su i Perešin i Borović svoju vojnu karijeru gradili u istoj eskadrili koja je bila smještena na vojnom aerodromu Željava u blizini Bihaća, dakle izvan hrvatskog državnog teritorija.¹⁴⁷ Valja napomenuti kako su i Perešin i Borović bili u kontaktu s hrvatskim vlastima koje su i inicirale ove prelete zbog toga što je Hrvatskoj bilo prijeko potrebno da dođe u posjed borbenih aviona, međutim što se tiče same organizacije akcije, veći dio su ipak morali odraditi sami piloti.

Situacija se nakon Perešinova preleta pogoršava jer se po naredbi generala Ljubomira Bajića, koji je inače bio zapovjednik 5. korpusa i koji je iz Zagreba premješten u Bihać, obavljaju već spomenute strože kontrole. Provode se i ispitivanja kako bi se utvrdili uzroci preleta, a prilikom njih nije se prezalo ni od upotrebe sile i vezanja ispitanika lisičinama za radijatore. O odlučnosti provedbe discipline od strane generala Bajića svjedoči i njegova izjava: „Što rade te ustaše? Nitko ne smije ni fotelju iznijeti iz stana jer će za to djelo biti pritvoren!“¹⁴⁸ Zbog toga piloti hrvatske nacionalnosti, pa tako i Borović, više ne smiju upravljati borbenim zrakoplovima¹⁴⁹ kako ne bi došlo do eventualnoga gubitka još kojeg borbenog zrakoplova. Opravdanje za zabranu leta našlo se u lošem psihičkom stanju prouzrokovanom novonastalom situacijom u državi.¹⁵⁰ Ovog posljednjeg se JNA najviše i bojala. Svakako gubitak jednog aviona nije bio toliko jak udarac da uzdrma zrakoplovnu nadmoć JNA, već je u većoj mjeri predstavljao udarac na prestiž ovog roda vojske. Međutim, za mladu hrvatsku državu, koja je do tada raspolagala samo sportskim i poljoprivrednim zrakoplovima, posjedovanje nadzvučnog borbenog aviona tipa Mig-21 predstavljao je značajan borbeni i moralni impuls kako vojsci u nastajanju, tako i civilnom stanovništvu koje se u manjoj mjeri moralo bojati opasnosti koja je prijetila od zračnih napada.

Danijel Borović karijeru pilota borbenog zrakoplova započeo je 1981. godine po završetku naobrazbe u vojnoj akademiji u Zadru. Kao mladi pilot preraspodijeljen je u borbenu eskadrilu sa sjedištem na već spomenutom aerodromu Željava u blizini Bihaća u kojoj je služio narednih deset godina. Borović se prisjeća kako do promjena u međuljudskim odnosima između pilota i zapovjednika različitih nacionalnosti u jugoslavenskom ratnom zrakoplovstvu dolazi već na prijelazu između 1989. i 1990. godine sukladno zaoštavanju retorike na državnoj razini. Za Borovića situacija postaje naročito stresnom po izbijanju tzv.

¹⁴⁷ Vedran Glavan, „Prelet za Hrvatsku“, Željava: LYBI, 2017., 03:05

¹⁴⁸ Tv emisija (VTV): „Život na sjeveru“, gost: Danijel Borović, emitirano: 6.2.2012., 14:00

¹⁴⁹ Vedran Glavan, „Prelet za Hrvatsku“, Željava: LYBI, 2017., 04:47

¹⁵⁰ Tv emisija (VTV): „Život na sjeveru“, gost: Danijel Borović, emitirano: 6.2.2012., 14:30

slovenskih dana rata u lipnju 1991. godine kada odbija sudjelovati u borbenim djelovanjima. Naravno, kao vojna osoba nije mogao odbiti direktnu zapovijed, već je simulirao bolest te je poslan na bolovanje.¹⁵¹ Zbog takvog postupka postao je sumnjivac u očima tamošnjeg zapovjedništva te je shvatio da ga se prati. Naročito se pratila telefonska komunikacija između Borovića i Hrvatske te je nju morao provoditi putem sigurnih kanala. Borović se također prisjeća svojih osjećaja u tom periodu. Kaže da ga je naročito pogodila situacija u rodnom Varaždinu u kojem su se vodili pregovori i borbe za zauzimanje vojarni te kasnije i tužna priča s okupacijom Vukovara. Naročito ga je mučilo to što nije mogao poduzeti ništa u vezi s tim događajima, već je u Bihaću bio takoreći zarobljen i pod konstantnom prismotrom. Interesantna je i jedna epizoda iz tog razdoblja 1991. kada Borović zajedno sa svojim kolegama pilotima, među kojima je bilo i dosta Hrvata, mora ići na projekciju filma u Bihaću o ustaškim zločinima počinjenim u koncentracijskom logoru Jasenovac. Naravno, taj film je bio izrežiran tako da demonizira novo hrvatsko vodstvo te da ga poistovjeti s ustaškim režimom, pa je iz tog razloga Borović s još nekolicinom Hrvata napustio projekciju filma.¹⁵² Tim je svojim postupkom ostao obilježen kod zapovjedništva JNA, ali je zbog vlastite sigurnosti i sigurnosti svoje obitelji morao glumiti da se slaže s jugoslavenskom politikom. Tih mjeseci zbog sve snažnijeg pritiska na Borovića razina stresa za njega i njegovu obitelj postala je gotovo pa neizdrživom. Razinu stresa nije smanjila ni zadaća koju je preko sigurne veze dobio iz Zagreba. Naime, naputak iz Zagreba je glasio da naši piloti ostanu u Bihaću što duže kako bi u prvome redu u ulozi svojevrtnih špijuna imali uvida u situaciju te eventualne promjene javljali u hrvatskim vlastima koja bi onda pravovremeno i ispravno reagirala.¹⁵³ Uz ovu zadaću nadzora situacije Borović je zbog svoje izražene spremnosti za prelet dobio i zadaću ispitivanja spremnosti ostalih pilota hrvatske nacionalnosti da učine isto. Međutim, u ovom potonjem zadatku javile su se svojevrstne teškoće jer je situacija među pilotima bila kaotična. Naime, vladala je atmosfera međusobnog nepovjerenja u kojoj su se jedni drugih bojali. Postojala je bojazan da je neke od pilota vrbovalo zapovjedništvo JNA, pa iz tog razloga nije postojalo potpuno povjerenje i suradnja. Strah za vlastiti život i živote svojih obitelji predstavljao je opravdanu mjeru opreza.

Jedina prilika kada je Borović smio letjeti bila je nakon potpisivanja primirja. No, i u tim prilikama nije letio sam, već je letio u dvosjedu u ulozi nastavnika. Mjere opreza koje je poduzeo general Bajić sprovodile su se u potpunosti. S međunarodnim priznanjem Republike

¹⁵¹ Tv emisija (VTV): „Život na sjeveru“, gost: Danijel Borović, emitirano: 6.2.2012., 07:30

¹⁵² Tv emisija (VTV): „Život na sjeveru“, gost: Danijel Borović, emitirano: 6.2.2012., 10:03

¹⁵³ Tv emisija (VTV): „Život na sjeveru“, gost: Danijel Borović, emitirano: 6.2.2012., 12:01

Hrvatske koje je nastupilo 15. 1. 1992. Borović preko čovjeka za vezu dobiva informaciju iz Zagreba kako u periodu od 10 do 15 dana mora pokušati izvršiti prelet. Prilika se napokon pružila u noći 4. 2. 1992. kada Borović dobiva odobrenje da sudjeluje u vježbi noćnog leta.¹⁵⁴ Ovu priliku Borović nije propustio i čim mu se pružila prilika odvaja se od svoje eskadrole. Istovremeno tijekom ove vježbe, a u koordinaciji s hrvatskim vlastima, provodi se evakuacija njegove obitelji koja se u vrijeme trajanja preleta već nalazila na pola puta između Bihaća i Splita. U organizaciji ove evakuacije Borovićeve obitelji sudjelovao je izvjesni gospodin Lovrić.

Sama realizacija preleta predstavlja i vrhunac pilotove vještine jer zbog loših vremenskih uvjeta i nekorištenja zemaljskih navigacijskih uvjeta zbog zamračenja koje je vladalo zbog ratnih neprilika nije proveden bez problema. U nekoliko navrata Borović razmišlja i o iskakanju iz aviona jer zbog pomanjkanja goriva i loše vidljivosti ne može locirati dogovorenu lokaciju za slijetanje. Napokon, već u bezizlaznoj situaciji uočava slaba svjetla na pulskom aerodromu koja su dolazila od farova jednog automobila, a prema posljednjim informacijama koje je dobio, trebao je osvjetljavati kamion.¹⁵⁵ Po slijetanju je, naravno, uslijedilo veselje kako zbog uspješno provedene akcije tako i zbog okončanja stresne situacije u kojoj je živio i radio. Hrvatske su vlasti u ovom slučaju s brigadirom Milanom Mačekom na čelu, koji je bio načelnik štaba Hrvatskog ratnog zrakoplovstva, izašli u medije s vijestima o ovom preletu, ali su pritom dane šturo informacije radi zaštite letjelice i samog pilota.¹⁵⁶

Borović za ovaj svoj poduhvat nije odlikovan nikakvim odlikovanjem što svakako začuđuje jer se ovdje može govoriti o djelu koje je zahtijevalo nemalu količinu hrabrosti i domoljublja. Mnoge svjetske velesile za ovakav poduhvat, usuđujem se reći, snimile bi i *blockbuster* filmove koji bi ga zauvijek ovjekovječili.

Borović je naposljetku umirovljen 2003. godine na vlastiti zahtjev u činu pukovnika HV-a, te sada umirovljeničke dane provodi u rodnom Varaždinu. Nakon 25 godina ponovno je posjetio aerodrom Željava te je prilikom posjeta izjavio kako se istovremeno osjeća prazno, ali isto tako kaže da zbog stresa koji je tada osjećao svi mu se događaji čine vremenski veoma bliskim kao da nije riječ o odmaku od četvrt stoljeća.

¹⁵⁴ Tv emisija (VTV): „Život na sjeveru“, gost. Danijel Borović, emitirano: 6.2.2012., 16:00

¹⁵⁵ Vedran Glavan, „Prelet za Hrvatsku“, Željava: LYBI, 2017., 07:30

¹⁵⁶ Varaždinske vijesti, 12.2.1992., „Danijelov podvig“

2.4.2.) Damir Laljek-vukovarski heroj

Na bojištu u istočnoj Slavoniji, točnije u obrani hrvatskoga grada Vukovara, posebno se istaknuo još jedan žitelj varaždinskoga kraja Damir Laljek.¹⁵⁷ Laljek, inače rođen u Koprivnici 1964., svoj ratni put započinje 15. 1. 1991. godine kada se javlja u Policijsku upravu Varaždin te tada stupa i u radni odnos. Prije stupanja u policijske snage Laljek je radio u struci kao upravljač građevinskih strojeva. U policijske snage stupa zbog domoljubnih osjećaja i želje za davanjem vlastitog doprinosa u stvaranju suvremene hrvatske države. Laljek se među svojim suborcima istaknuo kao naročito hrabar branitelj, jedini među pripadnicima PU varaždinske koji se u četiri navrata vraćao u Vukovar, zbog čega je primio i brojna odlikovanja među kojima se posebno ističe odlikovanje reda Nikole Šubića Zrinskog koje se dodjeljuje pojedincima za junački čin i osvjedočeno herojstvo. Tu su također i spomenica domovinske zahvalnosti, spomenica Domovinskog rata, spomen-plaketa Vukovar 91., medalja Bljesak, medalja Oluja itd. Laljek je tijekom rata napredovao i u činovima. Tako umirovljenje kao policajac dočekuje s činom višeg policijskog narednika, dok kao vojnik do kraja rata stječe čin satnika. Valja i spomenuti kako Laljek tijekom borbi u Vukovaru u kojem je uništio 8 tenkova stječe ratni nadimak „Zagorac“.¹⁵⁸

Prvo ratno iskustvo za Laljeka dogodilo se krajem lipnja kada zajedno sa 100 pripadnika Zasebne policijske postrojbe PU varaždinske dolazi u Tovarnik u kojem ostaju do polovice mjeseca srpnja. Ovdje obavlja zadaće kontrole prometa i osiguranja barikada i punktova prema pobunjenim Srbima i pripadnicima JNA. Tijekom ovog razdoblja ranjena su i dva pripadnika hrvatske policije: Ivica Rudnički i Stjepan Herega. Nakon toga uslijedio je povratak u Varaždin i kratak odmor pred odlazak na drugi teren. Ovog puta u kolovozu odlazi u Borovo Naselje u kojem dobiva zadaću držanja položaja koji je prethodnih dana očišćen od neprijatelja. To je i razdoblje koje Laljek definira kao prekretnicu jer je stanje na terenu postajalo sve ozbiljnije i opasnije po život. Treći odlazak na teren nastupio je 11. 9. kada Laljek zajedno sa 185 pripadnika zasebne postrojbe PU Varaždin po zapovijedi Ministarstva unutarnjih poslova odlazi na ispomoć u Vukovar. Međutim, zbog problema na ulasku u grad kroz tzv. „kukuruzni put“ dolazi do cijepanja ovih policijskih snaga i Laljek, budući da se nalazio u zadnjem autobusu, s još 33 sudruga odlazi na Sajmište, te se i tamo sklanja zbog općeg napada na grad koji je tada bio u tijeku. Na ovome mjestu važno je i navesti kako je izgledala zapovjedna linija ove zasebne policijske postrojbe. Zapovjednik svih policajaca,

¹⁵⁷ Izjava: Damir Laljek, 19.4.2017.

¹⁵⁸ Isto.

dakle njih 185, bio je Vjekoslav Cerovečki. Grupom koja je brojala 34 pripadnika i koja se zbog nametnutih okolnosti odvojila, a u kojoj se nalazio i spomenuti Laljek, zapovijedao je Zvonko Horvatić. Zasebna postrojba imala je i svog vukovarskog zapovjednika Žarka Pavletića. Međutim, Laljek se zbog svog znanja u rukovanju s protuoklopnim sredstvima izdvaja od varaždinskih policajaca i dolazi u štab k Mili Dedakoviću koji od njega traži da svoje znanje prenese drugima. Od ljudi koje je obučio formira se i interventni vod za uništavanje neprijateljskog oklopa i upućuje se u borbe na Sajmištu. Prvi pravi obračun s neprijateljskim oklopom uslijedio je 15. 9. kada Laljek uništava svoj prvi tenk tipa t-55. Prema njegovu svjedočenju, prvi susret s tenkom koji borbeno djeluje nije protekao glatko. Nervoza je bila ogromna kako zbog odgovornosti i zadaće koja je bila pred njime, ali isto tako i bojazni za vlastiti život. Međutim, Laljek ipak prevladava početni strah i uspješno eliminira oklopno vozilo koje se nalazilo pred njim. Tog istog dana Laljek je uništio još dva tenka¹⁵⁹ te je time stekao određenu sigurnost u obavljanju zadaća koje su predstavljale podstrek za nove borbe. Dan koji smatra najtežim danom provedenim u borbi za Vukovar je srijeda 2. 10. Tog je dana provedena dotad najjača ofenzivna akcija neprijateljskih snaga na položaj Sajmišta s ciljem slamanja braniteljskog otpora s konačnim ciljem zauzimanja grada. Pred tenkovsko-pješački napad provedena je topnička priprema. Zbog žestine napada Laljek je s nekolicinom naših boraca ostao izoliran na isturenom položaju prema neprijatelju koji se tenkovima kretao kroz ulice. Tada uništava još dva tenka, jedan tipa t-55, a drugi tipa m-84.¹⁶⁰ Ti uništeni tenkovi prepriječili su ulicu i na taj način onemogućili daljnje napredovanje neprijateljskih snaga prema centru grada. Može se odgovorno tvrditi kako je Laljekova sabranost u tom trenutku spasila pad ovog dijela grada na kojem su i inače vođene najžešće borbe i gdje su se zbrajale najveće žrtve u ljudstvu. Po povlačenju prema hrvatskim snagama, Laljeka i njegovih pet suboraca zasipa neprijateljska minobacačka vatra od koje nažalost i pogiba Mladen Vinko. Vinkova pogibija ujedno predstavlja i Laljekovo najteže ratno sjećanje jer mu je preminuo na rukama. Koliko je ovo bolno, ali i iskreno sjećanje svjedoči i Laljekova emotivna reakcija prilikom provođenja intervjua s njime. Mladen Vinko bio je ujedno i prva žrtva koju je imala zasebna postrojba PU varaždinske u borbama za Vukovar, no nije bila i posljednja. Uz Vinka živote za domovinu u Vukovaru položilo je još 30 pripadnika ove policijske postrojbe.¹⁶¹ Strašan je podatak da je od Laljekove skupine od 34 čovjeka život na Sajmištu izgubilo čak njih 15 što svjedoči o žestini borbi koje su se tamo vodile. Stradanja varaždinskih policajaca u

¹⁵⁹ Izjava: Damir Laljek, 19.4.2017.

¹⁶⁰ Isto.

¹⁶¹ Monografija-„Hrvatska policija u Vukovaru 1990-1998“, Zagreb: Nacionalni sindikat policije MUP RH, 2014., str.155.

Vukovaru bila su golema. Konačni broj poginulih popeo se do pada grada na 31 policajca, a oni koji su imali sreću da su preživjeli borbe suočili su se u narednim mjesecima s terorom u logorima Stajićevo i Sremska Mitrovica. Ovdje valja napomenuti kako je Zasebna policijska postrojba PU varaždinske ujedno bila i najveća postrojba takvog tipa koja je došla na ispomoć vukovarskim braniteljima.¹⁶²

Laljek se u Varaždin vraća 22. 10. zbog zadobivenih rana 10. 10. Međutim, sam povratak u Varaždin nije protekao nimalo glatko. Naime, Laljek je s još 120 teških ranjenika ukrcan u konvoj koji iz grada kreće 19. 10. u pratnji stranih liječnika koji su trebali osigurati siguran transport kroz neprijateljske linije. Problematično je bilo, međutim, to što su Srbi dozvoljavali samo transport ranjenih civila, a ne i ranjenih policajaca ili ZNG-ovaca. Iz tog razloga vladao je i ogroman strah da se ne sazna stvarni identitet ranjenika i njihova uloga u obrani grada jer bi u suprotnom mogli smrtno stradati. Srbi maksimalno otežavaju transport i ranjenike prevoze preko granice u smjeru Šida u kojem ih dočekuje masa ljudi koja između ostalih više da će ubiti sve ustaše koji se nalaze u kamionu. Uslijedila je psihička tortura od strane neimenovanog pukovnika JNA koji je tvrdio kako ne zna koja će sudbina zadesiti zarobljenike jer ih Hrvatska ne želi. Naposljetku konvoj uspijeva doći do granice na kojoj ih čekaju hrvatske snage, ali zbog stresa kojem su bili izloženi naši ranjenici teško su mogli povjerovati da su to uistinu naše snage, a ne prerusena neprijateljska vojska koja će ih na ovome mjestu pobiti.¹⁶³ Na svu sreću, to su uistinu bile hrvatske snage i Laljek je već sljedećeg dana transportiran u Varaždin. Rane koje je zadobio brzo zacjeljuju i već se 30. 10. javlja za sudjelovanje u akciji Karadićevo koja je imala zadatak pripremiti okolnosti za proboj neprijateljskog obruča oko grada Vukovara. O katastrofalnom ishodu ove akcije i njezinu problematičnom provođenju već je bilo riječi u prethodnom tekstu. Laljek se i u ovoj akciji opet istaknuo kao izrazito sposoban borac jer je onesposobio tenk tipa m-84 koji se kretao prema njemu i suborcima s namjerom da ih pregazi. Njegova ispovijest također potvrđuje sumnje kako je neprijateljska strana bila dobro informirana o pravcima i jačini hrvatskog napada jer je spremno dočekala napadače na kritičnim točkama.¹⁶⁴ Do kraja rata Laljek je sudjelovao u svim značajnijim akcijama te je na taj način dao svoj obol konačnoj pobjedi u ratu.

¹⁶² Mladen. Barać, „*Vukowaraždin*“, Varaždin: Zasebna postrojba policijske uprave Varaždin, 2011., str. 63.

¹⁶³ Izjava: Damir Laljek, 19.4.2017.

¹⁶⁴ Izjava: Damir Laljek, 19.4.2017.

Po završetku rata nastavio je raditi policijski posao, ali se ubrzo umirovljuje i dodatni doprinos za razvoj hrvatske države i varaždinskoga kraja nastoji provesti putem političkog djelovanja. Također je značajno napomenuti činjenicu kako Laljek svoj ratni put prezentira pred mladom publikom u školama i na javnim tribinama čime doprinosi širenju istine o Domovinskom ratu, te posljedično tome i njezinu čuvanju od zaborava.

3.) KULTURA SJEĆANJA i VETERANI MIRA

Po završetku rata branitelji s varaždinskog područja odlučili su organizirati se u braniteljske udruge. Razlog tome svakako je uspostava bolje suradnje samih branitelja s državnim institucijama kako bi im se osigurala provedba prava koja su stekli u ratu. Svakako dodatni razlog stvaranju udruga je i želja za nastavkom druženja između bivših ratnih drugova i u mirnodopsko vrijeme. Kao najveća braniteljska udruga na području Varaždinske županije djeluje Udruga dragovoljaca i veterana Domovinskog rata. Ona na nivou županije broji 4500 članova koji su organizirani u 6 ogranaka.¹⁶⁵ Predsjednik ove braniteljske udruge je bivši dragovoljac i pripadnik 7. gardijske brigade satnik Krasnodar Kišur. Udruga je, prema riječima njezina predsjednika, odlično organizirana i uvijek je spremna pomoći u rješavanju problema svim njezinim članovima, ali i svim braniteljima koji nisu izravno uključeni u njezin rad. Udruga surađuje i s ostalim braniteljskim udrugama iz cijele Hrvatske te zajedno s njima obilježava i komemorira najznačajnije obljetnice proistekle iz Domovinskog rata. Članovi udruge aktivno su uključeni u različite projekte Ministarstva hrvatskih branitelja čiji je cilj djecu školskog uzrasta upoznati s ljudima koji su u ratu sudjelovali te koji na taj način iz prve ruke saznaju povijesne činjenice bitne za suvremenu hrvatsku državu. Među predavačima se naročito ističe natporučnik Vladimir Milavec, koji je u periodu između 2010. i 2014. obnašao dužnost dopredsjednika varaždinske HVIDRE te je ujedno bio uključen u provedbu tih projekata kao njihov voditelj i predavač u školama.¹⁶⁶

Uz ovu naročito vrijednu i važnu zadaću edukacije mlađih naraštaja, udruga organizira brojna različita predavanja, javne tribine i projekcije na koje su pozvani svi oni građani koji su za to zainteresirani. Štoviše, organizatori su i tim zadovoljniji što je publika brojnija. Udruga surađuje i sa županijskim vlastima na rješavanju konkretnih problema braniteljske populacije,

¹⁶⁵ Izjava: Krasnodar Kišur, 21. 4. 2017.

¹⁶⁶ Izjava: Vladimir Milavec, 21.4.2017.

a kako ističe Kišur, suradnja je dobra, ali uvijek može biti bolja. Određenu tromost županijske vlasti pokazale su u provedbi projekta čiji je cilj bio podići spomen-obilježje poginulim i nestalim braniteljima Varaždinske županije na gradskome groblju.¹⁶⁷ Spomenik je javnosti predstavljen tek 2016. godine, a sama realizacija nije išla prema idejnom projektu, već su zbog manjka financijskih sredstava izvršene određene izmjene. Županija zajedno s nadležnim ministarstvom ipak pruža određenu financijsku pomoć za realizaciju projekata poput Memorijalno-rekreacijskog centra hrvatskih branitelja, izdavanja knjiga i snimanja dokumentarnih filmova vezanih za događanja u Domovinskom ratu.

Na taj način čuva se, ali i istovremeno stvara i nadograđuje sjećanje na pobjedničke dane kada je snagom zajedništva stvorena nova država te su pobijeđeni oni faktori koji su se protivili njezinu nastanku. Međutim, nakon gotovo četvrt stoljeća po završetku rata izgleda kako je komemoriranje i sjećanje na ove pobjedničke dane ipak u najvećoj mjeri ostalo rezervirano za braniteljsku populaciju i da širi krugovi građanstva u tome ne participiraju brojem u kojem bi mogli. Koji je razlog tome na ovome varaždinskom području, teško je pretpostaviti, ali kao jedna od mogućnosti svakako su manja ratna stradanja u odnosu na ostatak Hrvatske. Pritom u prvome redu mislim na manja infrastrukturna stradanja, a ne na ljudske gubitke jer kao što se iz prethodnog teksta dá iščitati, ona nisu bila ni u koju ruku malena. Naravno, slave se obljetnice poput Dana pobjede i domovinske zahvalnosti, ali su proslave sve skromnije s vremenskim odmakom i neusporedive su, primjerice, s proslavama iz 90-ih godina. Interes građana ovoga kraja očito je usmjeren egzistencijalnim pitanjima te se zbog brige za vlastiti boljitak i boljitak obitelji više ne bave ovim pitanjima. Poglavitito čudi što se sjećanje na Varaždinske dane rata ne njeguje na onaj način na koji im i priliči, jer pobjede koja je ovdje ostvarena ne bi se smio sramiti ni jedan stanovnik ovoga grada i županije. Dokaz sustavnom zanemarivanju jest potpuna neinformiranost ovdašnjih učenika o ratnim zbivanjima u vlastitom gradu iz 1991., što predstavlja značajnu kritiku obrazovnom sustavu, ali i profesorima koji ni sami ne pokazuju dovoljan interes da tome stanu na kraj. Provedba projekata za koje su zaduženi branitelji, koji se provode u suradnji sa školama, ipak predstavljaju iskorak u pozitivnom smjeru.

Nažalost, braniteljska populacija s varaždinskog područja susreće se s brojnim problemima koji su istovrsni onima s kojima se susreću svi hrvatski branitelji. Naročito gorak okus u ustima ostavlja podatak o strahovito velikom broju samoubojstava počinjenih za vrijeme i

¹⁶⁷ Izjava: Krasnodar Kišur, 21. 4. 2017.

nakon rata. Brojka od 3003 počinjena samoubojstva od 1990. do danas uistinu je velika te se postavlja pitanje odgovornosti same države i prvenstveno njezinih političara u sprečavanju ove katastrofe. Na području Varaždinske županije u navedenom periodu samoubojstvo je počinio 151 branitelj.¹⁶⁸ Koji je uzrok tom očajničkom potezu pojedinaca, teško je sa sigurnošću utvrditi. Je li on prouzrokovan stresom koji je pak posljedica svakodnevnog riskiranja života, ili je to pak posljedica lošeg postupanja zapovjednika postrojbe, ili pak nebriga državnih institucija i društva u cjelini, teško je zaključiti. Izgleda da je splet svih ovih okolnosti predstavljao sudbonosni preokret u postupcima ovih nesretnih ljudi.

Teško je povjerovati kako tromi državni aparat pokazuje toliko malo sentimentalnosti i zahvalnosti prema onima koji su bili spremni dati sve, pa i ono najvrednije, a to je vlastiti život, za obranu države koja je poduzela veoma malo kako bi se pobrinula za ovu vrijednu, ali i osjetljivu populaciju. Financijska satisfakcija za pretrpljena stradanja ne može u dovoljnoj mjeri biti osiguravatelj braniteljskog dostojanstva, već je potrebno stvoriti takvu društvenu sredinu u kojoj se oni neće osjećati stigmatizirano i odvojeno od ostatka društva.

Korijeni ovog problema, prema mom mišljenju, sežu u sredinu 90-ih kada je rat završio, a brojni radno sposobni ljudi poslani su u mirovinu u kojoj se nažalost postupno odvajaju od društva u kojem žive i okreću se često puta teškim mislima i uspomenama koje vuku iz ratnog perioda, te često puta izlaz iz teške situacije ne vide nigdje drugdje nego u okončanju vlastite agonije.

¹⁶⁸ Varaždinske vijesti, 12.6.2017., Martina Pižeta, „Šokantno: Čak 151 branitelj iz Varaždinske županije ubio se od 1990“

ZAKLJUČAK

Varaždinski kraj i njegovi stanovnici pokazali su se tijekom Domovinskog rata kao istinski domoljubi. U kriznim momentima za opstojnost države nisu se dvoumili u svojim postupcima te su po okončanju borbe za slobodu grada svesrdno prionuli obrani cijele države. Žrtve koje su branitelji s ovoga područja pretrpjeli za slobodu domovine nisu malene. Iz tog razloga treba se s velikim poštovanjem sjećati onih koji se iz rata nisu vratili živi, a one koji su se vratili treba cijeniti kao istinske heroje te ih se ne smije stavljati na margine društva jer posljedice koje iz toga proizlaze nikako ne mogu biti temelj zdrave zajednice.

Razne su dakle bile uloge ovoga kraja u Domovinskome ratu. Kao sigurna zona, ovaj kraj postaje utočište za izbjeglice ponajviše iz istočne Slavonije koje su u vihoru rata izgubile svoje domove. Varaždinski kraj također je predstavljao jedno od gospodarskih središta ekonomije koja se suočila s opisanim problemima privatizacije i smanjenja tržišta, ali je isto tako predstavljao i motor hrvatske proizvodnje upravo zbog toga što se teritorijalno nalazilo podalje od izravnih ratnih djelovanja. Pobjedom nad moćnim 32. korpusom koja je izvojevana isključivo vlastitim snagama Varaždinci na raspolaganje ostatku Hrvatske daju ratnu opremu koja je odmah upotrijebljena u obrani države. Nije skromno tvrditi kako ova pobjeda predstavlja jedan od značajnijih vojnih uspjeha u 1991. godini.

I konačno stanovnici participiraju u obrani uključujući se u nabrojane vojne i policijske postrojbe koje su u suradnji s ostalim hrvatskim snagama izvojevale konačnu pobjedu u ratu. U poratno vrijeme briga za branitelje postoji, ali još uvijek postoje vidljivi problemi s kojima je potrebno uhvatiti se u koštac kako ne bi dolazilo do najtragičnijih scenarija poput samoubojstava onih koji su najzaslužniji za hrvatsku slobodu.

LITERATURA:

NOVINE:

1. Varaždinske vijesti, e-arhiva,

članci: 1.8.1991., „Nacionalna slika Hrvatske-Podaci opovrgavaju „samozvane“ demografe“, 16.5.1991., „Glas za svoju domovinu“ , 23.5.1991., „Odluka: Suverena Hrvatska“ , 2.5.1991., „Poziv u Bleiburg“ , 2.5.1991., „Proizvodnja-desetinu manje“ , 23. 5. 1991., „Privredna komora regije-S vlastitom ili tuđom kreacijom“, 6. 6.1991., „Varaždinska banka:130 milijuna za 1991.“, 27.6.1991., „Proizvodnja hoda natraške“, 13.6.1991., „Stečaj nije likvidacija“, 20.6.1991., „Dobrovoljački nenaoružani odredi-Prijavljeno 10000 ljudi“, 4.7.1991., Vlado Premuž „Dogodilo se: rat“, 11.7.1991., „Stanje u varaždinskim vojarnama: Zatišje“, 1.8.1991., „Varaždin pripremljen za obranu“, 18.7.1991., „Mirni prosvjed Hrvatske narodne stranke: Jedinstven narod-garancija opstanka“, 26.7.1991., „Odjeci oružanih sukoba u varaždinskom kraju: Bez incidenata, ali ...“, 1.8.1991., „Oaza mira u ratnom plamenu“, 1.8.1991., „Gdje je oružje?“, 15.8.1991., Vlado Premuž „Vojska novog kova“, 29.8.1991., „Komanda garnizona Varaždin: Priopćenje za javnost“, 8.8.1991., Vlado Premuž „Vojna provokacija na varaždinskom nebu: Avioni kontrolirali Aerodrom“, 8.8.1991., „Mir se, zasad, održava ...“, 5.9.1991., Vlado Premuž „Ruža Hrvatska čuva gardiste“, 12.9.1991., „Uspostavljen dijalog“ , Varaždinske vijesti, 19.9.1991., „Nema odstupanja“ , 19.9.1991., „Kronologija ratnih događaja u Varaždinu i okolici“, 24.9.1991., „Kronologija ratnih događanja u Varaždinu i okolici“, 24.9.1991., Vlado Premuž „Varaždin je dobio svoju veliku bitku: Sati dugog čekanja“, 24.9.1991., „Podaci o žrtvama u Varaždinu“, 14.11.1991., Vlado Premuž „Šest varaždinskih junaka“ , 12.2.1992., „Danijelov podvig“, 12.6.2017., Martina Pižeta, „Šokantno: Čak 151 branitelj iz Varaždinske županije ubio se od 1990“.

2. BLIC online, članci: 27.6.2016., Marko Tašković, „Pre 25 godina nastao je čuveni snimak koji opisuje besmisao rata: Oni su se otcijepili, ali on nas još spaja“

3. Portal Varaždinski hr., članci: 5.8.2017., Zvonko Lončar, „Varaždinka Božena Šimek-Šuplika bila je prva žena u oslobođenom Kninu!“

ZNANSTVENI ČLANCI:

1. Ivica Hrastović, „Zauzimanje vojarni JNA u Varaždinu i predaja 32. varaždinskog korpusa JNA“, u: Polemos, sv. 9, br. 2, 2006.

KNJIGE:

1. Marijan, Davor, „Domovinski rat“, Zagreb: Despot infinitus – Hrvatski institut za povijest, 2016.

2. Marijan, Davor, Oluja, Zagreb: HMDCDR, 2009.

3. Dragović, Ratko – Klek, „Pume iz Varaždina“: svjedočanstvo iz Domovinskog rata u Republici Hrvatskoj, Zagreb: Nova knjiga Rast, 2003.

4. Rukljić, Ivan, Goranek, Darko, „104. brigada Hrvatske vojske“, Varaždin: Zapovjedništvo 104. „R“ brigade Hrvatske vojske – Varteks, 1994.

5. Mladen. Barać, „Vukowaraždin“, Varaždin: Zasebna postrojba policijske uprave Varaždin, 2011.

FOTOMONOGRFIJE:

1. Fotomonografija-„Dvadeset proljeća roda“, Varaždin: TIVA, 2011.

2. Monografija-„Hrvatska policija u Vukovaru 1990-1998“, Zagreb: Nacionalni sindikat policije MUP RH, 2014.

3. Fotomonografija-„7.gardijska brigada hrvatske vojske Pume“, Zagreb: Tiskara Zelina d.d., 2011.

4. Fotomonografija-„Varaždinski dani rata“, Varaždin: NIŠP Varaždin, 1991.

5. Fotomonografija- Goranek, D. „Istina jednog vremena“ Varaždin: GODAR, 2011. **NADI**

NEKAJ

DOKUMENTARNI FILMOVI I TV-EMISIJE:

1. Zoran Ivić, „Braća Pume“, VTV, 2013.

2. Marijan Varović, „104. Brigada HV-a - Pet godina na braniku domovine“, VTV, 2006.

3. Vlado Premuž, Marijan Varović, „*Rode visoko lete*“, VTV, 2015.
4. Javna tribina (*Documenta*) 22.2.2017.
5. Vedran Glavan, „*Prelet za Hrvatsku*“, Željava: LYBI, 2017.
6. Marija Miličević emisija: „*Veterani mira*“, emitirano: 21.4.2013.
7. Tv emisija (VTV): „*Život na sjeveru*“, gost: Danijel Borović, emitirano: 6.2.2012.

IZJAVE:

1. Laljek Damir, 19.4.2017.
2. Kišur Krasnodar, 21.4.2017.
3. Milavec Vladimir, 21.4.2017.